

Natuurbehoud in Ruraal Ghana

Rurale opvattingen over natuurbehoud in Savelugu, Ghana

Foto van de bomenkwekerij in Zaazi, gemaakt tijdens mijn veldwerk.

Door Machteld Houben

Natuurbehoud in Ruraal Ghana

Rurale opvattingen over natuurbehoud in Savelugu,
Ghana

Machteld Houben
e-mailadres: m_houben@live.nl
jaar: 2010
collegenummer: 3179850
begeleider: Geert Mommersteeg

Inhoudsopgave:

Voorwoord	4
Inleiding	5
Hoofdstuk 1: Theoretische onderbouwing	9
1.1 Ontwikkelingen binnen de milieuantropologie	9
1.2 Ontwikkelingen binnen de ontwikkelingssector	11
1.3 Milieuprobleem men en natuurprojecten in Afrika	14
Hoofdstuk 2: Context van het onderzoek	17
2.1 Natuurprojecten en demografische gegevens in en van Ghana	17
2.2 Het Drylandsproject	20
Hoofdstuk 3: Rurale gemeenschappen	23
3.1 Zaazi, Zieng en Pong Tamale	23
3.2 Boerenwerk	26
Hoofdstuk 4: Natuurproblemen en natuurbehoud	28
4.1 Afval	28
4.2 Bomen	30
4.3 Grond	34
4.4 Water	36
4.5 Natuurbehoud	38
4.6 Wat wordt er gedaan aan natuurbehoud?	40
Hoofdstuk 5: Nationale en traditionele beleidsvorming m.b.t. natuurbehoud	43
5.1 Traditionele gezag en de assembly	43
Hoofdstuk 6: Belang van het Drylandsproject	49
6.1 Bomenkwekerij en parelhoender fokkerij	49
6.2 Rurale opvattingen belang Drylandsproject	50
6.3 Rol van rurale bevolking in besluitvorming	53
6.4 Andere projecten	55
Conclusie	58
Literatuurlijst	63
Bijlagen:	66
Bijlage 1: Reflectieverslag	66
Bijlage 2: Summary	69

Voorwoord:

'Savelugu Savelugu Savelugu' 'Suleminga (blanke vrouw) where to?' roept de man. 'Savelugu? Come here!' roept hij hard terwijl hij het portier al opentrekt. Ik besluit voorin te taxi te stappen, achterin zit het al helemaal vol. De stoel zit redelijk dicht op de voorruit die bijna compleet gebarsten is; dit is geen sterretje meer te noemen. Op de achterste banken zitten maar liefst zeven personen. De chauffeur maakt een agressieve indruk met zijn luid schreeuwende stem en veel gescheld. Zodra hij de auto start blijkt niet alleen zijn stem agressief, ook zijn rijstijl laat nogal wat te wensen over. Scheurend rijdt hij over de weg alsof we worden achtervolgd door een bende wilde beren, ondertussen alles en iedereen inhalend, ruzie makend en scheldend naar elke auto die niet snel genoeg opzij gaat. Na ongeveer een kwartier stopt hij plots en begint heel hard achteruit te rijden. Is hij echt gek geworden nu? Hij stopt en stapt de auto uit. Er ligt iets op de weg, iets wat schijnbaar op ons dak was vastgebonden. Kijkend naar achter ontdekt ik dat er naast de zeven personen ook een geit in de taxi blijkt te zitten. Geen klein geitje op schoot, nee een grote volwassen geit in de achterbak. De chauffeur heeft ondertussen de bagage weer vastgemaakt met behulp van een medepassagier en rijdt verder richting Savelugu. Verongelukken, door de voorruit vliegen of misschien toch maar uitstappen vraag ik mijzelf af. Nee doorgaan, dit is nou avontuur, dit hoort bij het leven en dit hoort bij onderzoek. Eenmaal bij de bestemming aangekomen ben ik toch maar wat blij als ik levend en heelhuids de taxi uit kan stappen. Om vervolgens uit mijn broek te scheuren na een struikeling. Daar gaat mijn afspraak. Weer terug naar huis, wederom met een taxi, maar dit keer ga ik niet voorin!

Een typerende dag voor mijn verblijf in Ghana. Er zijn nog vele vergelijkbare ritten en vergelijkbare momenten geweest. Soms zag ik het even niet meer zitten en soms stond ik bijna doodsangsten uit, maar gelukkig is het allemaal goed gekomen. Mede met behulp van mijn lieve huisgenoten Eva, Judith en Fleur en met de trouwe steun van mijn Ghanese vriend Abdullai heb ik mijn onderzoek kunnen afronden. Het was een onvergetelijke ervaring die ik niet had willen missen en waar ik als onderzoeker, maar ook als persoon veel van heb geleerd. Ghana is een totaal andere wereld.

Inleiding

De angst voor de gevolgen van klimaatverandering en globale milieuproblemen hebben geleid tot een toenemende interesse in ecologische studies en bezorgdheid over milieuproblemen. Het milieu is een hot topic geworden. Het publieke bewustzijn en de bezorgdheid voor de natuurlijke omgeving is niet beperkt gebleven tot de westerse landen maar heeft zich wereldwijd verspreid zowel in ontwikkelde als ontwikkelingslanden (Dirgha, Ghimire & Mohai 2006: 30). Wereldwijd wordt er steeds meer onderzoek gedaan naar de relaties tussen de groeiende milieuproblemen en 'milieubewuste' acties en gedrag. Dirgha e.a. (2006:30) geven aan dat verschillende studies in het verleden zich op drie belangrijke gebieden hebben gericht, namelijk: de bereidheid om te betalen voor verbetering en bescherming van de natuurlijke omgeving; milieubewuste politieke acties, en ten derde veranderingen in de individuele persoonlijke consumptie patronen. Dergelijke studies zijn echter niet toepasbaar in ontwikkelingslanden waar de consumptie voor het overgrote deel draait om basisbehoeften. In de armere ontwikkelingslanden wordt de bereidheid om meer te betalen voor de bescherming van de natuurlijke omgeving en de verandering in consumptiepatronen beperkt door de economische omstandigheden (Dirgha, Ghimire, Mohai 2006: 30). Het is daarom dat naast internationale organisaties ook nationale organisaties binnen ontwikkelingslanden zich steeds meer gaan bezighouden met milieubehoud en het belang van de natuurlijke omgeving. Een citaat van een oudere man uit de gemeenschap Pong Tamale in Ghana bewijst echter dat mensen in ontwikkelingslanden zich wel degelijk druk maken om de staat van hun natuurlijke omgeving:

“ Je zult het zien, zonder het milieu, houd je het niet lang vol, soms leiden wij aan verschillende ziektes en aandoeningen omdat de bescherming van de natuurlijke omgeving niet zo is als die zou moeten zijn. Het milieu is er om je leven te beschermen. We moeten het milieu beschermen. Je kunt er alles uit halen voor een goed leven!” (oudere man uit rurale gemeenschap Ghana)

Ontwikkelingsorganisaties in ontwikkelingslanden zijn zich gaan bezighouden met de leefwijze van de lokale bevolking, waarbij er wordt gekeken naar de manier waarop zij hun dagelijks inkomen creëren en naar de inheemse traditionele methoden die er gebruikt worden (Dirgha, Ghimire & Mohai 2006: 30). Maar wordt er ook gekeken naar de daadwerkelijke opvattingen van de lokale bevolking over

het belang van natuurbehoud of wordt er simpelweg alleen gekeken naar praktische oplossingen?

Vanwege mijn interesse, binnen de discipline van de antropologie, in natuurbehoud en ontwikkelingswerk, besloot ik op zoek te gaan naar een ontwikkelingsproject dat zich bezighoudt met natuurbehoud. Via het Inter cultural learning institute afgekort als ICLI, kwam ik in contact met het Drylandsproject van de Environmental Protection Agency (EPA) in Ghana. Dit is een project gericht op de participatie van de lokale bevolking in verschillende activiteiten die het duurzame gebruik van de schaarse natuurlijke hulpbronnen promoten in het droge gebied van Savelugu een regio ten noorden van Tamale, de hoofdstad van de Noordelijke regio van Ghana. Eenmaal in Ghana aangekomen heb ik contact gezocht met de heer Rahman¹, het regionale hoofd van de EPA, die mij voorstelde aan de heer Ahmed, de coördinator van het project in een aantal verschillende gemeenschappen binnen het Savelugu district. Vanwege de beperkte drie maanden voor het onderzoek besloot ik alleen te gaan kijken bij een gemeenschap waar een parelhoender fokkerij als activiteit aanwezig is en een gemeenschap waar een bomenkwekerij een activiteit is. De parelhoender fokkerij is een grote schuur waar ongeveer honderd parelhoenders inzitten om zich voor te planten. De bomenplantage is een omheind stuk grond waar inheemse Mango boompjes door middel van stekken genetisch worden gemanipuleerd, zodat er veel grotere mango's uit de bomen groeien en zodat er voldoende bomen voor de gemeenschap aanwezig zijn. Zo kwam ik uit op de Zaazi en de Ziang gemeenschap. Daarnaast ben ik naar de Pong Tamale gemeenschap gegaan waar het Drylandsproject niet actief is.

In Ghana lijkt men zich bewust te zijn van milieuproblemen, waaronder klimaatveranderingen. Toen ik eens in de taxi zat onderweg naar Savelugu vertelde drie Ghaneze mannen mij dat een van hen twee jaar in Noorwegen had gewerkt en ook in Nederland was geweest voor een conferentie. We hadden het over het weer, over natuurbehoud en over mijn onderzoek toen een van hen ineens zei: 'When you go back to Holland tell them that the climate change effects us, the climate change effects Ghana!' Dit was niet de eerste Ghanees die wees op de negatieve effecten van het klimaatprobleem in Ghana. Een van de meisjes in Pong Tamale die tevens mijn hoofdinformant was van deze gemeenschap, vertelde mij dat het klimaatprobleem een veel besproken onderwerp is in Ghana waarover wordt gepraat op de televisie en de radio.

---

¹ Om de privacy van mijn informanten te waarborgen zijn niet hun echte namen gebruikt.

Ik heb in Ghana veel voorbeelden van milieuvervuiling gezien; Plastic overal op straat, verbrand rubber, chemisch blauwe waterstroompjes, enzovoort. Voor het tegengaan van milieuproblemen denk ik dat het heel belangrijk is om de lokale bevolking bewust te maken van de situatie en van wat wel en niet goed is voor de natuurlijke omgeving. Maar om met effectieve structurele oplossingen te kunnen komen is het ook zeer belangrijk om eerst te kijken naar de rurale opvattingen over het belang van de natuurlijke omgeving en het behoud daarvan. Het zijn de boeren die het meeste te maken krijgen met de natuurlijke omgeving. Zij zijn immers degene die dagelijks moeten werken in die omgeving en er het sterkst afhankelijk van zijn voor de dagelijkse inkomsten. Wat vooral ook niet over het hoofd gezien moet worden is dat deze boeren vaak geen of weinig scholing hebben gehad en niet altijd de middelen hebben om de meest natuurvriendelijke methoden toe te passen. Naast het in gang zetten van de bewustwording is het heel belangrijk dat de rurale bevolking zich gaat ontwikkelen. Hiervoor moet er eerst gekeken worden naar de levenswijze van de rurale bevolking. Om die redenen besloot ik om naar de rurale gemeenschappen toe te gaan en met de bevolking te praten over hun werk en over hun percepties van het gebied van de natuurlijke omgeving en het behoud ervan. Mijn onderzoek is een kwalitatief onderzoek waarbij ik gebruik heb gemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethoden, namelijk: participerende observatie en semigestructureerde interviews. Deze vorm van onderzoek vond ik het meest geschikt voor mijn onderwerp aangezien het gaat om de lokale opvattingen van de rurale bevolking. Het voordeel aan deze methoden was dat ik beter in kon gaan op onverwachtse antwoorden. Soms kwamen er elementen aan bod waar ik van te voren helemaal niks over wist. Doordat mijn interviews semigestructureerd waren kon ik hier beter op in spelen en op doorvragen. Daarbij geven mensen vaak een sociaal wenselijk antwoord omdat ze denken dat jij dat als onderzoeker wil horen. Door verder te vragen kon ik door die sociaal wenselijke antwoorden heen prikken.

Mijn veldwerk heb ik verricht van begin februari tot eind april 2010 in het Savelugu district in Ghana. Ik verbleef ik in de stad Tamale. Van uit daar rees ik af naar de verschillende gemeenschappen. Daarnaast ben ik verschillende keren langs gegaan bij het kantoor van de EPA in Tamale en bij het 'district office' ook wel de 'Assembly' in Savelugu. Met dit onderzoek wil ik proberen een duidelijker beeld te geven van de opvattingen van de rurale bevolking over de natuurlijke omgeving in een zeer droog gebied in een ontwikkelingsland als Ghana. Mijn centrale vraag hierbij is: Wat zijn de lokale opvattingen van de rurale bevolking in het Savelugu district over het belang van natuurbehoud en hoe kijkt men aan

tegen het Drylandsproject dat zich inzet voor de promotie van het duurzame gebruik van schaarse natuurlijke hulpbronnen?

In mijn scriptie zal ik een omschrijving geven van de gemeenschappen en het dagelijks leven van de rurale bevolking. In het eerste hoofdstuk zal ik ingaan op de ontwikkelingen die zich in de laatste decennia hebben voorgedaan in de discipline van de milieuantropologie en op het gebied van de ontwikkelingssector. Daarnaast zal ik een beschrijving geven van de meest dreigende milieuproblemen in Ghana. In het daaropvolgende hoofdstuk zal ik kort uitleggen waar het Drylandsproject over gaat en wat de doelen zijn. Daarnaast zal ik een aantal voorbeelden geven van milieuontwikkelingsprojecten in Ghana en welke milieuproblemen een belangrijke rol spelen. In de daarop volgende hoofdstukken zal ik ingaan op de opvattingen van de lokale rurale bevolking over natuurproblemen en behoud om vervolgens te kijken naar de rurale opvattingen over het beleid ten opzichte van het behoud van de natuurlijke omgeving en over het belang van het Drylandsproject volgens de rurale bevolking. In de conclusie zal ik de theorie uit de eerste twee hoofdstukken koppelen aan de empirische gegevens die uit mijn onderzoek naar voren zijn gekomen. Veel van mijn onderzoeksresultaten komen overeen met de uitkomsten van de verschillende onderzoeken die kort besproken worden in hoofdstuk 2 maar er zijn ook een aantal verschillen naar voren gekomen. Aan het einde van mijn scriptie zal ik ingaan op de ervaringen die ik heb opgedaan tijdens mijn onderzoek en de problemen waar ik tegen aan gelopen ben. Hoewel een aantal van die problemen en ervaringen betrekking hebben op mijn eigen onderzoek en specifieke locaties zijn er ook algemenere problemen en ervaringen waar elke onderzoeker tegen aan kan lopen en misschien van kan leren. Met dit onderzoek hoop ik aanbevelingen te kunnen doen aan de organisatie van het Drylandsproject om de samenwerking met de lokale bevolking te verbeteren voor een gestructureerde aanpak van het behoud van de natuurlijke omgeving en de ontwikkeling van de rurale bevolking.

Hoofdstuk 1: Theoretische Onderbouwing

“Natuurbescherming, natuur is leven en leven is natuur, het is heel belangrijk omdat er een onderlinge relatie bestaat tussen de levende en het brede component genaamd natuur. De natuur omvat alles, jij, ik, de bomen, de lucht”. (Rahman regionale hoofd van de EPA)

In dit hoofdstuk zal ik ingaan op de kenmerken en ontwikkelingen binnen de milieuantropologie en binnen de sector van ontwikkelingswerk. Agency, inheemse kennis en sustainable livelihood zijn belangrijke concepten die naar voren komen in dit hoofdstuk en die ook terug te zien zijn in de rest van mijn scriptie. Beide disciplines zijn aan elkaar gerelateerd en vormen een belangrijke basis voor mijn onderzoek. Deze combinatie is ook terug te zien in het Drylandsproject. Het project is gericht op de ontwikkeling van de lokale rurale bevolking op een duurzame manier, door hen minder afhankelijk te maken van de schaarse natuurlijke bronnen zonder dat zij hun traditionele leefwijze drastisch hoeven aan te passen. Hier wordt verder op ingegaan in hoofdstuk 2 en de daaropvolgende hoofdstukken.

1.1 Ontwikkelingen binnen de milieuantropologie

Binnen de discipline van de antropologie zijn er verschillende specialisaties te onderscheiden. Milieuantropologie is er hier één van. Een van de centrale thema's binnen de milieuantropologie is de dichotomie tussen natuur en cultuur (Dove&Carpenter 2008:2-3). Milieuantropologen hebben hun vraagtekens gezet bij deze tweedeling en de onderliggende gedachte dat natuur en cultuur gescheiden moeten blijven omdat de menselijke cultuur de natuur zou aantasten. De cultuur-natuur dichotomie heeft veel invloed gehad op het duurzame ontwikkelingsbeleid en kan negatieve politieke consequenties hebben voor bepaalde bevolkingsgroepen door de veronderstelling dat mensen per definitie slecht zijn voor de natuurlijke omgeving.

Hawley (1986) gaat tegen deze dichotomie in door te beweren dat de belangrijkste elementen, waar uit de ecologie is opgebouwd, ecosystemen, populaties en het milieu zijn. Deze drie elementen zijn continu in interactie met elkaar en zoekend naar een evenwicht. Hiernaar gekeken kan er dus geen evenwicht zijn wanneer mens en natuur van elkaar gescheiden worden vanwege de natuur aantastende cultuur van de mens. Hawley geeft daarnaast aan, dat mensen zich zo hebben georganiseerd, dat zij in evenwicht zouden blijven met

hun natuurlijke omgeving.

Een relevant punt dat Hawley benoemt met betrekking tot de relatie van de mens met diens ecosysteem is dat de mens toegang nodig heeft tot de natuur. De natuurlijke omgeving is de enige bron van bestaan en kennis die de mens nodig heeft voor zijn voortbestaan. De afhankelijkheidsrelatie met de natuur is altijd aanwezig gedurende het leven. Voor het voortbestaan van de mens zijn zij ook onderling afhankelijk (Hawley 1986: 4-5).

Vanwege deze onderlinge afhankelijkheidsrelatie claimen milieuantropologen dat cultuur niet noodzakelijk slecht is voor de natuur en dat het negatieve gevolgen kan hebben wanneer bepaalde bevolkingsgroepen vanwege de 'milieu-cultuur' dichotomie de toegang tot bepaalde bronnen of plaatsen wordt ontzegd (Dove & Carpenter 2008: 3). Toch benadrukte Hawley in 1986 al dat hoewel de mens een afhankelijkheidsrelatie met de natuur heeft, de mens zich niet snel laat beperken. Dreigende beperkingen worden overwonnen door de menselijke inventiviteit. "Al het menselijk handelen is gericht op aanpassing" aldus Hawley (1986: 6). Mensen weten zich continue aan te passen aan de omstandigheden en zo de grenzen die van buitenaf worden opgelegd te verleggen. Hierdoor kan de menselijke populatie steeds verder blijven groeien. Dit is in tegenstelling tot de bewering van Ehrlich (Ehrlich en Daily 1993 in Dirgha 2006: 33) dat ontwikkelingslanden vast zouden zitten in een vicieuze cirkel van een 'population-food-security-environment trap' waarbij er wordt beweerd dat een groot deel van de ecologische aantasting wordt veroorzaakt door de strijd om voedsel voor de alsmaar groeiende populatie in ontwikkelingslanden. Dit zou betekenen dat de mens niet in harmonie leeft met haar natuurlijke omgeving en dat er geen sprake is van een evenwicht. Dirgha (2006: 55) stelt echter na zijn onderzoek in Nepal, dat de mensen, die zich zorgen maken om de conditie van de natuurlijke omgeving, zich wel aanpassen in hun leefstijl en gedrag en hierbij verschillende strategieën hanteren, afhankelijk van de sociale, economische en politieke context waarin zij leven.

In de jaren tachtig en negentig vindt er een verschuiving plaats in het paradigma van de milieuantropologie. Er ontstaan twee verschillende aanpakken; de een is gericht op inheemse (ecologische) kennis en de andere aanpak benadrukt de politieke (beleids-) kennis (Dove and Carpenter 2008: 4). Posey (1998 in Dove & Carpenter 2008: 4) was een belangrijke promotor van de 'inheemse kennis' aanpak en deed onder andere onderzoek naar de stelling dat cultuur altijd zou leiden tot de aantasting van de natuur. In zijn studie benadrukt hij dat inheemse mensen in het bezit zijn van belangrijke kennis over de natuur die kan bijdragen tot natuurbehoud. Ook Fairhead en Leach (1995 in Dove and Carpenter 2008: 4) deden onderzoek naar de relatie tussen natuur en cultuur,

maar dan vanuit de 'politieke kennis' aanpak. Zij deden hun onderzoek in het West Afrikaanse Guinea en keken net als Posey naar de inheemse percepties van natuur en cultuur. Binnen hun onderzoek keken ze naar de geschiedenis van de interactie, die er is geweest tussen het overheidsbeleid en lokaal landgebruik. De ideeën van Posey hebben ook invloed gehad op milieubeleid, en donors kijken nu vaker naar de traditionele samenlevingen als ondersteunend voor natuurbehoud. Inheemse traditionele samenlevingen worden steeds vaker ingezet voor natuurbehoud of betrokken bij de verschillende processen voor natuurbehoud (Dove and Carpenter 2008: 4-5).

1.2 Ontwikkelingen binnen de ontwikkelingssector

Niet alleen binnen de milieuantropologie is er in de laatste decennia een ontwikkeling te zien in de aandacht voor de lokale bevolking en inheemse kennis. Ook binnen de ontwikkelingssector is er steeds meer aandacht voor de rol van de lokale bevolking, zowel in de theorie als in de praktijk is dit terug te zien (DeJong 2006; Dove and Carpenter 2008; Gröniger 2009; Richards 1985). Binnen de literatuur die gaat over de rol van inheemse of lokale participatie in het veld van ontwikkelingswerk, worden regelmatig de 'human-based' aanpak, de 'popular' aanpak en de 'grass-roots' aanpak gebruikt. Uit de context waarin ze worden gebruikt is op te merken dat het merendeels om dezelfde aanpak gaat, namelijk de aanpak die vooral gericht is op de lokale bevolking en hun kennis en methoden. In de praktijk wordt de lokale bevolking betrokken in verschillende ontwikkelingsprojecten waarbij de nadruk ligt op de inheemse kennis (Gröniger 2009: 3; Richards 1985: 15-17).

Wanneer het over ontwikkelingswerk gaat is het belangrijk om eerst eens te kijken wat er onder ontwikkeling wordt verstaan. De Jong (2006: 21) definieert ontwikkeling als een proces van verbetering. De ontwikkeling kan zowel bewust in gang gezet zijn als een gevolg zijn van allerlei economische en sociale veranderingen. In de eerste zin kan het gaan om verschillende pogingen die worden gedaan om de bestaande situatie te verbeteren, vooruitgang te stimuleren en armoede te bestrijden. Door de jaren heen zijn de verschillende visies over wat ontwikkeling is en hoe dit in gang gezet moet worden veel veranderd. De verschillende paradigma's die bestaan binnen het ontwikkelingsdenken komen tot uiting in verschillende manieren van aanpak en interventies (De Jong 2006: 21). Vanaf de jaren negentig kwam er binnen de sector van ontwikkelingswerk een nadruk te liggen op de structurele aanpak van armoedebestrijding. Er kwam een debat op gang over de nieuwe zogenoemde 'armoede agenda' waarin twee stromingen te onderscheiden zijn met een

tegengestelde aanpak van armoede bestrijding.

Het gaat hierbij enerzijds om de conventionele, objectieve, aanpak die inkomen en consumptie als de beste maatstaf voor armoede ziet en anderzijds om de subjectieve participerende aanpak die verschillende indicatoren gebruikt voor het meten van armoede, afhankelijk van de situatie van de armen. Binnen deze stroming wordt er gestreefd naar het creëren van duurzame armoedebestrijdingstrategieën op lokaal niveau, waarbij de nadruk ligt op het versterken van oplossingen en het aanpakken van armoede door de armen zelf in plaats van deze initiatieven van buitenaf op te leggen. Er wordt gekeken vanuit de lokale mensen, waar behoefte aan is zodat ontwikkelingshulp effectief kan worden ingezet (Moser 1998: 1-19).

In 2001 spreekt de OECD (2001) over een multidimensioneel concept van armoede waarbij het moet gaan om alle kerndimensies van armoede en het centrale belang van gender en duurzame ontwikkeling van de natuurlijke omgeving. De verschillende belangrijke dimensies van armoede zijn onderling allemaal verbonden. De natuurlijke omgeving, armoede en gender worden alle drie als onderdeel van duurzame ontwikkeling gezien. Deze drie onderdelen zijn onderling afhankelijk en kunnen elkaar versterken. Het bestrijden van armoede en het integreren van het concept gender kan leiden tot een beter milieu en milieufactoren kunnen weer invloed hebben op de rol van gender en armoede.

Armoede en de natuurlijke omgeving zijn dus op een belangrijke manier met elkaar verbonden. Het zijn de arme mensen die het eerst de negatieve gevolgen ondervinden van natuurlijke degradatie, maar verslechterde milieuomstandigheden kunnen ook weer het gevolg zijn van armoede. Voor duurzame ontwikkeling en armoedebestrijding is het belangrijk om de natuurlijke ecosystemen en dat waarin zij voorzien, te beschermen. Naast het beschermen van de ecosystemen die mensen in allerlei behoeftes kunnen voorzien, speelt ook de toegang voor mensen tot deze natuurlijke bronnen en services een belangrijke rol (OECD 2001).

Voor de rurale armen zijn afhankelijk van de directe toegang tot hun natuurlijke omgeving. De toenemende droogtes, vervuiling en milieu-uitputting zijn een grote bedreiging voor de bestaanswijze en de gezondheid van deze rurale gezinnen. Volgens de OECD hebben zij niet de middelen om duurzame alternatieven te gebruiken, waardoor de toestand van de natuur verergert (OECD 2001:40). Richards (1985:16) twijfelde aan het beeld dat de natuur wordt aangetast door traditionele methoden, en vermoedt dat het een beeld is uit het Westen waar wordt uitgegaan van een hogere populatiedruk. Hij geeft aan dat er

binnen het veld van ontwikkelingswerk juist meer aandacht is komen te liggen op de inheemse aanpak, door de ernst van de grote voedselproductie crisis in Afrika. De orthodoxe westerse initiatieven zouden hier niet effectief geweest zijn omdat zij niet aangepast waren aan de Afrikaanse context. In veel West-Afrikaanse landen is de populatiedichtheid in rurale gebieden veel lager dan in Azië waar veel van deze westerse 'duurzame technieken' wel hebben gewerkt (Richards 1985:16). De OECD(2001:41) geeft aan dat hoewel de toenemende economische groei in ontwikkelingslanden goed kan zijn voor het bestrijden van armoede het tegelijkertijd kan leiden tot een toename van broeikasgassen die weer leiden tot een toename van milieuproblemen. In die zin is er sprake van een cirkel en moeten armoede en milieubescherming in combinatie aangepakt worden.

Een hanteerbare definitie van duurzame ontwikkeling van de bekende Brundtland Commissie, is ontwikkeling die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien, in gevaar te brengen (WCED 1987:43 in Potter e.a. 2004:117). Tyler Miller (2007:9) voegt hier aan toe dat een duurzame manier van leven inhoudt dat mensen in de basisbehoeften voorzien door middel van de natuurlijke bronnen die er zijn zonder de natuurlijke capaciteit van de aarde te schaden. Hiernaar gekeken zou er gezegd kunnen worden, dat duurzame ontwikkeling verbonden is met natuurbehoud. Het zuinig en verantwoord omgaan met de natuurlijke bronnen van de aarde zorgt ervoor dat deze ecologische functies behouden kunnen blijven.

Volgens de OECD (2001:41) zouden strategieën voor armoede vermindering en voor duurzame ontwikkeling samen de basis moeten vormen voor programma's en projecten in ontwikkelingssamenwerking. Onder duurzaam worden economische, sociale, milieu- en institutionele aspecten genoemd. Een van de strategieën die de OECD noemt als kernstrategieën voor een effectieve en duurzame vermindering van armoede is het integreren van een duurzaam milieu met het gebruik van de 'sustainable livelihood approach'. De OECD (2001:49) heeft het over de 'sustainable livelihood methodologie'. Deze methodologie, die ook terug te vinden is in het Drylandsproject in Ghana waar ik later op in zal gaan, is onder andere gericht op betere toegang tot onderwijs, gezondheid, water, land, technologie, communicatie en financiële middelen om de capaciteiten en mogelijkheden van de rurale armen te verbeteren. Er moet gelet worden op de diversiteit van leefwijzen en de specifieke omstandigheden die de rurale armen beperken om uit de armoede te kunnen klimmen. Vanuit deze gedachte zijn de zogenoemde 'Inheemse kennis' studies ontstaan. De Inheemse kennis studies proberen een verbinding te maken tussen de begrippen en praktijken van de

lokale bevolking en die van de externe onderzoekers en ontwikkelingswerkers. Op die manier wordt er geprobeerd om cultureel gepaste en natuurduurzame aanpassingen te vinden die worden geaccepteerd door beide groepen (Gröniger 2009:43). Aanhanger van de inheemse kennis studies en gebruiker van de populist aanpak is P. Richards (1985). Hij wijst op het belang van het gebruik van de diepgaande kennis over de ecologische omgeving en kwaliteiten van de lokale boeren in ontwikkelingsprojecten. Daarnaast zouden de boeren beschikken over effectieve middelen om zich aan te passen aan veranderende omstandigheden (Richards 1985 in Gröniger 2009:44). Hij geeft hiermee aan, dat boeren over de kennis en de kwaliteiten beschikken om zelfstandig te kunnen handelen. Binnen de Antropologie wordt er hierbij vaak gesproken over het concept 'agency'. Dit concept kent meerdere definities maar kan in het algemeen aangeduid worden als 'de eigen capaciteit van elk individu om zelf te denken, keuzes te maken en te handelen binnen en gebaseerd op de sociaal economische, politieke en culturele invloeden om hen heen, om zichzelf, hun families en de gemeenschap te verbeteren (Heron 2008:87). Bandura (2000 in Heron 2008:87) vult aan dat wanneer mensen geloven dat er weinig kans is op verbetering van de gewenste uitkomsten of juist op het tegengaan van ongewenste uitkomsten, zij weinig motivatie hebben om te handelen in moeilijke situaties. Vanuit de kern van de cultuur en de diepgewortelde waarde systemen zouden mensen handelen uit ervaring in hun levensloop gebaseerd op de uitkomsten die zij verwachten van hun inzet. De manier waarop mensen de kansen en obstakels in hun omgeving zien geeft vorm aan het leven dat zij leiden. Bandura (2000 in Heron 2008:87) geeft aan dat dit de basis vormt van Human Agency.

1.3 Milieuproblemen en natuurprojecten in Afrika

Wanneer er gesproken wordt over de natuur of de natuurlijke omgeving, gaat het niet alleen over de natuurlijke ecosystemen maar ook over de methoden van productie zoals landbouw, bosbouw, visserij, enzovoort. Binnen de milieuantropologie en het veld van ontwikkelingswerk is voedselproductie een belangrijk thema. Door de grote invloed van de processen van mondialisering, urbanisatie en de veranderende consumptie, productie en markt patronen is er de laatste jaren steeds meer aandacht gekomen voor de rol van agricultuur en voedselproductie in het ontwikkelingsbeleid (Braun 2007:1). Vooral voor de agrarische bevolking zijn dit belangrijke systemen voor hun dagelijks bestaan. In de vorige paragraaf kwam naar voren dat ontwikkelingswerk steeds meer gericht is op de prioriteiten en visies van de armen zelf en dat er wordt geprobeerd hen te betrekken in de besluitvorming. Dit is terug te zien in verschillende casestudies

(Veihe 2000; Cromwell 2001; Haller e.a. 2008; Bradshaw-Durrant en Durrant 2008). Zo keken Cromwell e.a. (2001) in een onderzoek naar rurale boeren in Malawi (Cromwell e.a. 2001) naar hoe deze boeren tegen het concept van duurzame landbouw aankijken en hoe duurzame landbouw zich relateert aan hun levenswijze. Uit het onderzoek kwam naar voren dat het voor de boeren het belangrijkste was om de voedselzekerheid voor hun eigen gezin veilig te stellen. Welke methoden daarvoor gebruikt worden, maakte niet uit zolang het maar tot de gewenste voedselopbrengst leidde. De boeren gaven zelfs aan methoden te gebruiken die niet duurzaam of milieuvriendelijk zouden zijn, wanneer deze goed genoeg werkten om de juiste voedselhoeveelheden te krijgen. Landbouw was voor hen de belangrijkste productievorm, andere praktijken als bosbouw vonden zij minder belangrijk. Een van de redenen die hiervoor werd gegeven, is het gebrek aan de juiste middelen en kennis over deze praktijken (Cromwell 2001:9). In de gesprekken tussen de boeren onderling werd er niet gesproken over de lange termijn impact van dergelijke verbouwingsmethoden op de economie en het milieu.

In de laatste twintig jaar is er internationaal veel aandacht voor bodemerosie, vooral in Sub-Sahara Afrika. Bodemerosie wordt gezien als de hoofdoorzaak van bodemdegradatie. Het overgaan op duurzame landbouwmethoden wordt gezien als de oplossing voor het degradatieprobleem (Veihe 2000:393). Veihe (2000) geeft aan dat de meeste studies gericht op bodem erosie in Afrika, te veel gefocust zijn op de fysieke aspecten van de erosie terwijl de oorzaken ervan vaak in de sociaal economische sferen zijn te vinden. Zo zou er meer aandacht moeten komen voor het gebrek aan bewustzijn van het probleem onder de lokale bevolking en het gebrek aan voldoende bronnen om duurzame methoden gericht op bodembehoud toe te passen. Wat vooral niet over het hoofd moet worden gezien is dat veel boeren alleen gericht zijn op het produceren voor eigen gebruik om het gezin te onderhouden (Veihe 2000: 393). Deze lokale boeren hebben vaak niet de middelen of de drijfveren om te investeren in duurzame methoden, aangezien er geen of weinig effecten zijn op de korte termijn. De veronderstelling dat de Afrikaanse boeren gewoon niet genoeg kennis zouden hebben van bodemerosie en bodembehoud, gaat geheel voorbij aan de sociaal economische situaties waarmee de boeren te maken hebben.

Volgens Richards (1985:117) is de wetenschap en ontwikkeling van techniek zeker wel belangrijk voor de ontwikkeling van de West-Afrikaanse agricultuur, maar is het gebruik van de wetenschappelijke kennis lang niet altijd een garantie voor succes in de praktijk. Hij benadrukt het belang van de context

waarin wordt geopereerd en uit kritiek op denkbeelden van buitenaf die er van uitgaan dat de wetenschap en de Westerse technieken overal op dezelfde manier zouden werken. Een punt dat ook bij Veihe (2000:393-402) naar voren komt. Richards (1985:159-162) bespreekt hierbij de successen en het falen van de 'groene revolutie'. Hoewel deze revolutie in Azië in veel landen tot positieve effecten heeft geleid was deze revolutie in de meeste Afrikaanse landen geen succes. Door het uitblijven van succes blijven de boeren doorgaan met methodes gebaseerd op hun eigen kennis en onderzoek. Richards wijst op het belang van participerend onderzoek waarbij de wetenschapper of projectleider slechts een adviserende functie heeft in plaats van een leidende functie. Op deze manier kan er gebruik gemaakt worden van de lokale kennis en vaardigheden en kan de lokale bevolkingsgroep zich ontwikkelen vanuit hun eigen context in plaats van dat er sprake is van een ontwikkeling die van buitenaf wordt opgelegd.

Naast projecten die aandacht hebben voor rurale productiemethoden zijn ook veel projecten gericht op beschermde gebieden en parken. Deze beschermde gebieden kunnen een belangrijke rol spelen in het behouden en beschermen van verschillende ecosystemen en de biodiversiteit. Het internationale beleid aangaande de beschermde gebieden is zich meer gaan richten op de participatie van de lokale bevolking. Hoewel deze projecten naast natuurbescherming mede gericht zijn op het leveren van voordelen voor de lokale bevolking, verschillen de meningen en geeft de lokale bevolking in verschillende projecten aan dat dit niet altijd zo blijkt te zijn. Zoals blijkt uit studies van Mannigel (2008:498) en Bradshaw e.a. (2008:371) naar de lokale houding ten opzichte van natuurbehoud bij natuurbehoud projecten in Tanzania. Uit deze onderzoeken kwam naar voren dat de lokale bevolking vond dat de projecten hen veel tijd en energie kostten terwijl het voor hen weinig opleverde. Zij gaven aan dat slechts weinig van de opbrengsten bij de rurale bevolking zelf terecht kwam.

Hoofdstuk 2: Context van het onderzoek

In dit hoofdstuk zal ingegaan worden op het Drylandsproject in Ghana. Naar voren zal komen hoe dit project tot stand is gekomen, waarom en hoe het zich heeft ontwikkeld en welke aspecten er allemaal betrokken zijn bij het project. Verder zal ik in dit hoofdstuk verschillende case-studies behandelen die dienen als voorbeelden van 'milieu ontwikkelingsprojecten'. Aan de hand van deze case-studies wil ik laten zien hoe de lokale bevolking heeft gereageerd op natuurbehoudprojecten en hoe zij aankijken tegen milieubehoud in Ghana.

2.1 Natuurprojecten en demografische gegevens in en van Ghana
Ghana beslaat een gebied van 239,460km². Meer dan de helft van de oppervlakte van Ghana wordt gebruikt voor het verbouwen van voedselgewassen, rond de tweeëntwintig procent bestaat uit bossen of wordt gebruik voor bosbouw en een klein percentage van de natuurlijke bronnen van het bos worden gebruikt voor andere opbrengsten. Slechts een klein percentage van het land wordt gebruikt voor veeteelt, en slechts één procent van de grond in Ghana is beschermd gebied. Ghana gebruikt dus vooral landbouw en bosbouw als productiemethoden (World Bank 2006 in Acquah 2009: 4). Ghana kent een traditioneel systeem van Chiefs, waarbij de Chief de beheerder is van de gemeenschappelijke grond in naam van de gemeenschap. Volgens veel boeren gebruiken de Chiefs deze gemeenschappelijke gronden voor economisch eigenbelang en is er vaak sprake van corruptie (Appiah 2009:481). Het bevolkingsaantal in Ghana ligt rond de 20 miljoen en groeit jaarlijks rond de 2,7 procent. De bevolkingsdichtheid neemt nog steeds toe (World Bank 2006 in Acquah 2009: 4). In figuur 1 is een indeling te zien van de verschillende regio's in Ghana. Mijn onderzoekslocatie Savelugu bevindt zich in de noordelijke regio (Dickson and Benneh 1990 in Veihe 2000:394).

In de vorige paragraaf is er al even gesproken over het probleem van bodemdegradatie in Afrika. Ook in Ghana is dit een groot probleem. De bodemerosie wordt vaak benoemd als een grote bedreiging voor duurzame landbouw productie. Veihe (2000:2) geeft aan dat 29,5% van de oppervlakte van Ghana te maken heeft met lichte tot matige erosie, 43,3% te maken heeft met ernstige erosie en zelfs 23% van het land te kampen heeft met ernstige erosie met ravijnvorming als gevolg. Hoewel er inderdaad sprake is van ernstige bodemerosie is er geen bewijs dat deze versneld wordt door slechte

landbouwmethoden. Uit onderzoek in de noordelijke oost gelegen regio van Ghana bleek dat de door veel boeren toegepaste landbouwmethoden juist de beste verbouwingsmethoden zijn om land degradatie tegen te gaan. Naast bodemerosie is er in de afgelopen jaren ook veel aandacht besteed aan ontbossing in Ghana. De omvang van de regenwouden krimpt nog steeds dagelijks. Dit valt te wijten aan verschillende oorzaken, waaronder bosbranden, houtkap en het gebruik van de bosgrond voor landbouw. Geschat wordt dat al 80% van de originele tropische (regen)wouden in Ghana is verdwenen. Dit heeft gevolgen voor zowel de biodiversiteit als voor de lokale bevolking in heel Ghana. De bossen vormen een belangrijke vorm van inkomsten en producten en vervullen economische en ecologische functies. Met name de rurale bevolking is zeer afhankelijk van de natuurlijke bronnen van het bos (Appiah 2009:472; Owubah e.a 2001:255). Appiah (2009:472) beweert dat er in Ghana sprake is van een toenemende interesse in de rol van natuurlijke bronnen uit het bos voor de lokale werkgelegenheid, het inkomen en het welzijn van de rurale gemeenschap. Informatie over het belang van de natuurlijke bronnen kan ertoe leiden dat er meer beschermde gebieden worden opgericht. Echter het geheel beschermen van bosgebieden kan leiden tot veel problemen, vanwege de afhankelijkheid van de bevolking van de natuurlijke bronnen. Wegens het grote belang van bosbehoud en bescherming, probeert de Ghanese overheid ontbossing tegen te gaan door het promoten van herbebossing en het duurzame gebruik van natuurlijke bronnen uit het bos, in samenwerking met de lokale bevolking.

De aanpak van de Ghanese overheid zorgt ervoor dat de lokale bevolking centraal staat in het beheer en de exploitatie van de bossen. Er is meer begrip gekomen voor de rol van de lokale bewoners als belangrijke spelers in het beheren van de bossen en het begrijpen van de lokale milieuproblemen in hun eigen natuurlijke omgeving. Het is dan ook van groot belang dat er wordt gekeken naar welke percepties er bestaan onder de lokale bevolking in de discussies over de ontbossingproblemen. Dit is niet altijd even gemakkelijk door de verschillende visies van belanghebbers, ook wel 'stakeholders' genoemd. Appiah (2009:473) beschrijft dat verschillen in belangen er vaak toe hebben geleid dat veel op de gemeenschap gebaseerde bosbeheer projecten niet zijn geslaagd. Appiah (2009) beschrijft ook een aantal projecten in bosgebieden in het zuiden van Ghana waar samenwerking plaatsvindt tussen de overheid, internationale organisaties en lokale gemeenschappen in het beheer en behoud van de bossen en de natuurlijke bronnen daarin. Het overgrote merendeel van de lokale bevolking in deze gebieden behoort tot de oorspronkelijke inheemse bevolking van het gebied. Uit

Appiah's onderzoek kwam naar voren dat de lokale bevolking voor werk en inkomen geheel afhankelijk is van de natuurlijke omgeving door middel van landbouw, tuinbouw, boskap, bosbouw en veeteelt. De boeren in dit onderzoek gaven aan dat de mate van afhankelijkheid van rurale activiteiten en het gebrek aan alternatieven om een inkomen te genereren voor hen de belangrijkste oorzaken waren om door te gaan met ontbossing en uitputting van de natuurlijke bronnen. Andere redenen die werden genoemd waren onder andere gebrekkige houtkapmethoden, onvoldoende kennis van duurzame rurale methoden en conflicterend overheidsbeleid (Appiah 2009:478; zie ook Owubah e.a.2001:259). In een ander onderzoek van Appiah (2001:348) naar het gemeenschappelijke Gwira-Banso bosbeheer project in de westelijke regio van Ghana, werd er door de rurale bevolking aangegeven dat communicatie en educatie belangrijke factoren waren voor participatie. Omdat men op deze manier de lokale situatie beter zou kunnen begrijpen. Het opleidingsniveau blijkt van invloed te zijn op de mate waarin iemand zich bezighoudt met natuurbeheer en bescherming waarbij een gebrek aan onderwijs de kans groter maakt dat men zich niet met bosbeheer bezighoudt (Owubah e.a. 2001:261). Een belangrijke reden die ook werd gegeven was het gebrek aan betrokkenheid en in sommige gevallen zelfs uitsluiting van de lokale bevolking in het bosbeheer en behoud. De lokale bevolking is bereid om de ontbossing en uitputting te verminderen wanneer men meer betrokken zou worden bij natuurbeheer en de mogelijkheden krijgt om de opbrengsten te verhogen op een duurzame manier. Wanneer de levensstandaard van de lokale rurale bevolking verbeterd zou worden door hen te ondersteunen en met alternatieven te komen voor het creëren van een vergelijkbaar inkomen, zou de lokale bevolking minder behoefte voelen om meer land te ontbossen (Appiah 2009:480; Appiah 2001:439). Hieruit kan geconcludeerd worden dat de eerste prioriteit van de boeren ligt bij het produceren van voldoende opbrengsten, maar dat wanneer er alternatieven zijn, zij bereid zijn deze te gebruiken om natuurlijke degradatie tegen te gaan. Wanneer organisaties daadwerkelijk verbetering willen in de conditie van de natuurlijke omgeving is het belangrijk om te kijken naar de situatie van de lokale bevolking en hen te betrekken in projecten en het beheer van de natuurlijke omgeving.

Fernandez (2008:179) beschrijft de lokale opvattingen over de natuurlijke omgeving als de manier waarop een individu zijn of haar natuurlijke omgeving en de invloed die de natuurlijke omgeving heeft op diens dagelijkse leven, waardeert. Op die manier kan er gekeken worden naar de invloed die deze waardering heeft op de beslissingen die men neemt aangaande de natuurlijke omgeving. Het is belangrijk om te kijken hoe deze opvattingen het menselijk

handelen beïnvloeden wanneer het gaat om het beheer van de natuurlijke omgeving. Alleen dan kunnen organisaties op zo'n manier samenwerken met de lokale bevolking dat zij in staat zijn om een project op dezelfde manier door te zetten wanneer de projectleiders al zijn vertrokken.

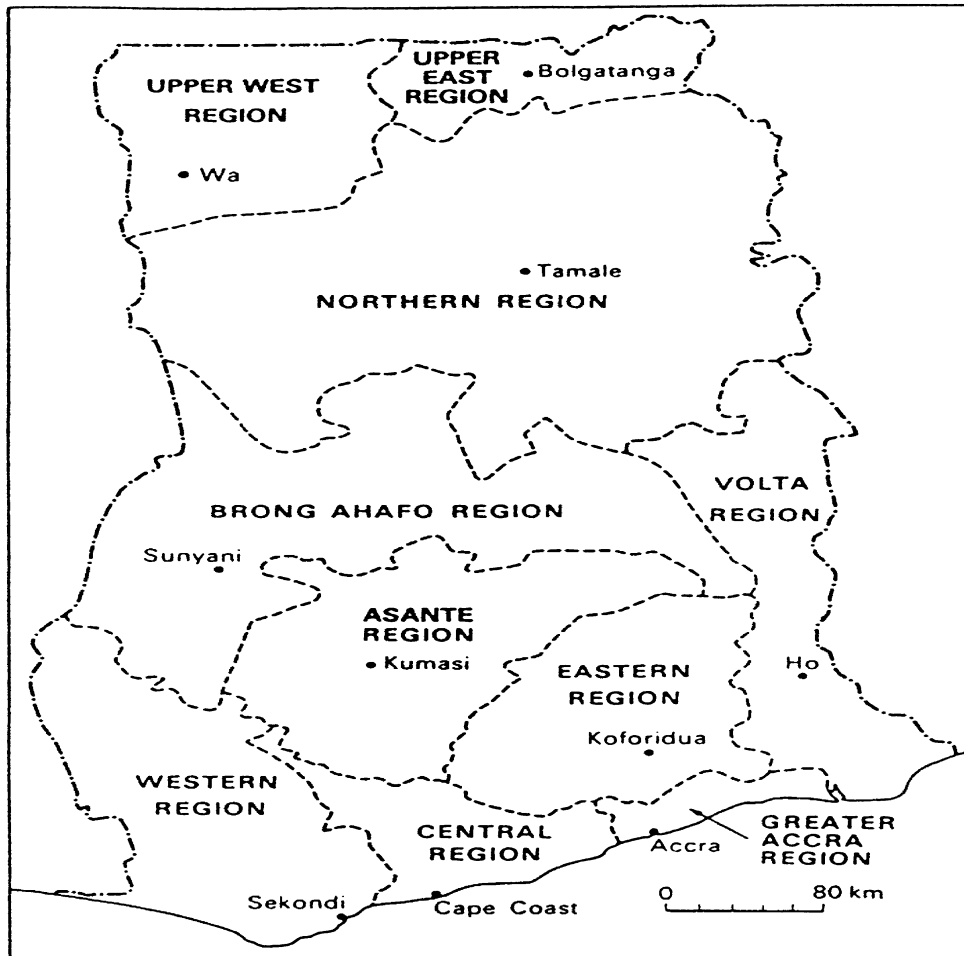
2.2 Het Drylandsproject

In 2006 werd het Integrated Drylands Development Programma (IDDP) gestart in Ghana, ook wel het Drylandsproject genoemd onder leiding van de Environmental Protection Agency (EPA). Het hoofddoel van dit project is om de ontwikkelingskwesties omtrent de plannen voor de zo geheten 'Drylandsgebieden' als belangrijk punt op de agenda te krijgen zowel op nationaal, regionaal als lokaal niveau. Het gaat hierbij om zeer droge noordelijke gebieden waar natuurlijke bronnen schaars zijn en de bevolking sterk afhankelijk is van deze schaarse bronnen. Met dit project wil de EPA het beheer van een duurzame natuurlijke omgeving en de methoden voor armoede bestrijding combineren en versterken, om woestijngroei tegen te gaan.

Het Drylandsproject loopt van 2006 tot 2010 en zal dan opnieuw bekeken worden. Het project is gericht op het ondersteunen van de lokale rurale traditionele leefwijze op een duurzame manier om de rurale bevolking minder afhankelijk te maken van de schaarse natuurlijke bronnen. Geprobeerd wordt om de bevolking te ondersteunen door het promoten van andere bestaansmiddelen als vee en bosbouw. Het Drylandsproject is gericht op de rurale gemeenschapsdorpen en in samenwerking met de rurale bevolking. Binnen het project zijn er verschillende activiteiten opgesteld die deze duurzame ontwikkeling proberen te bewerkstelligen. De belangrijkste activiteiten zijn het geven van vee en parelhoenders en het planten van bomen, onder andere door het opzetten van een parelhoender fokkerij en een bomenkwekerij. Door deze activiteiten hoeft de bevolking zich niet meer alleen op landbouw te richten waardoor de druk op de schaarse bronnen afneemt (Acquah 2009:9).

Het Drylands Project is oorspronkelijk een initiatief van de Verenigde Naties om woestijnvorming tegen te gaan en is geïmplementeerd in negentien verschillende landen in Afrika, de Arabische staten en West Afrika waarbij elk land een eigen focus heeft (UNDP 2006:17). Het project wordt in achtentwintig verschillende districten binnen Ghana uitgevoerd, waar Savelugu er één van is. Savelugu is een van de drogere regio's ten noorden van Tamale in de Noordelijke regio (zie afbeelding 1). Wanneer er gekeken wordt naar de verschillende activiteiten binnen het project, lijkt de nadruk te liggen op de ontwikkeling van de lokale bevolking door middel van duurzame productiemethoden. Met het Drylands

project wordt getracht de druk op de schaarse natuurlijke bronnen en bossen te verminderen.

Figuur 1: Administratieve regio's in Ghana (Dickson and Benneh 1990 in Veihe 2000: 394).

Hoewel het Drylandsproject promoot dat het vooral gericht is op duurzame ontwikkeling en niet zozeer direct op natuurbehoud, ben ik toch gaan kijken naar de opvattingen van de lokale rurale bevolking over het belang en de rol van natuurbehoud binnen het Drylandsproject. Ik wilde erachter komen of de bevolkinggroep die meewerkt aan het Drylandsproject, dit puur uit economische overwegingen doet of om andere redenen. Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat zij de natuurlijke omgeving belangrijk vinden omdat zij de natuur beschouwen als onderdeel van de eigen cultuur zoals te zien was in het onderzoek van Bloch (1989 in Dove en Carpenter 2008) in Madagaskar.

De Ghanese nationale overheid heeft de strategische environmental assessment (SEA) aangenomen als middel om de ontwikkelingskwesties van de Drylands gebieden te integreren in alle ontwikkelingsprogramma's in Ghana. Dit heeft ertoe

geleid dat programma's ter ondersteuning van de lokale bestaanswijze in deze gebieden zijn opgenomen in de verschillende ontwikkelingsprogramma's. Doordat er kritisch wordt gekeken naar het beleid en de ontwikkelingsplannen voor de Drylands gebieden hebben de verschillende autoriteiten meer kennis gekregen over de Drylands kwesties in Ghana. Dit heeft ertoe geleid dat men is overgegaan tot het ontwikkelen van het eerste duurzame ontwikkelingsinitiatief voor de Noordelijke regio in Ghana met een strategie en een werkplan. (Acquah 2009)

Het geïntegreerde Drylands ontwikkelingsproject is een pilot project dat wordt getest in 28 verschillende districten, waaronder Savelugu. Het project bevat verschillende activiteiten waaronder het geven van gecertificeerde zaden aan boeren, het planten van bomen en dan vooral mangobomen, het opzetten van een bomenkwekerij, een parelhoender fokkerij, het fokken van vee, enzovoort (Acquah 2009:11). Binnen mijn onderzoek heb ik alleen gekeken naar de bomenkwekerij en de parelhoender fokkerij. Aan het project werken verschillende organisaties² mee onder leiding van de EPA. Het ministerie van voedsel en landbouw (MOFA) en de United Nations Development Program (UNDP) zijn de belangrijkste partners.

De bewoners van de 'Drylands' gebieden zijn betrokken in verschillende activiteiten tijdens het droge seizoen waardoor zij minder afhankelijk worden van de natuurlijke bronnen in de toekomst. Er zijn ook kleinschalige houtzagerijen opgezet voor brandhout, de belangrijkste bron van energie voor de lokale bevolking in de Drylands gebieden. Volgens Acquah (2009:14) is een belangrijk voordeel van het project dat er samenwerkingsverbanden tot stand zijn gekomen tussen de participerende gemeenschappen en de lokale autoriteiten. De lokale autoriteit wordt als meest geschikt gezien om de lokale problemen en prioriteiten te tonen aan de Drylands organisatie en voor het ontwikkelen en implementeren van praktische programma's. De autoriteiten van de verschillende districten zouden het vertrouwen hebben weten te winnen van de lokale gemeenschap en in staat zijn om door te gaan met hun ontwikkelingsagenda gericht op het verbeteren van het lokale beheer van natuurlijke bronnen met de volledige steun van de traditionele leiders. Daarnaast zijn er ook samenwerkingsverbanden tussen verschillende overheidsdepartementen ontstaan (Acquah 2009:13)

---

²Alle overige organisaties die meewerken aan het Drylandsproject:

Metropolitan, Municipal en District Assemblies
Ministerie van lokale overheden, rurale ontwikkeling en milieu
National Development Planning Commission
UNDP Country en GEF Small Grant Programma offices
Forestry Services Division

Hoofdstuk 3: Rurale gemeenschappen

Zoals eerder beschreven heb ik mijn onderzoek uitgevoerd in drie rurale dorpsgemeenschappen in het Savelugu district. Namelijk in de Zaazi gemeenschap, de Zieng gemeenschap en de Pong Tamale gemeenschap. De drie gemeenschappen verschilden onderling sterk in kenmerken.

3.1 Zaazi, Zieng en Pong Tamale

Zaazi is een zeer kleine gemeenschap met 536 inwoners in tegenstelling tot Zieng met 3189 inwoners en Pong Tamale met ook meer dan 3000 inwoners. Naast het aantal inwoners is er ook een groot verschil te zien in ontwikkeling en welvaart tussen de gemeenschappen. In Pong Tamale waren verschillende schotelantennes te zien, er was elektriciteit en er waren meerdere waterpompen. Een klein gedeelte van de dorpsgemeenschap was handelaar of leraar van beroep. Een gedeelte van de inwoners sprak Engels, en het merendeel van de jongeren ging naar school. In Zaazi is geen waterleiding, mensen moeten een paar kilometer naar de waterpomp lopen om daar hun drinkwater te krijgen. Daarnaast beschikken zij niet over elektriciteit en gaan de meeste kinderen niet naar school omdat het te ver lopen is. Over Zieng zou gezegd kunnen worden dat het wat betreft ontwikkeling en welvaart tussen de andere twee gemeenschappen inzit. De inwoners van Zieng beschikken niet over een waterleiding maar zij hebben wel vier waterputten in hun eigen dorp waardoor zij voor schoon drinkwater niet ver hoeven te lopen. Daarnaast zijn er verschillende delen in de gemeenschap die over elektriciteit beschikken. Onder het initiatief van ontwikkelingsorganisaties zijn er al meerdere publieke toiletten gebouwd in het dorp. In Zieng is er net als in Pong Tamale 1 basisschool en 1 middelbare school aanwezig en spreekt de jeugd een paar woordjes Engels.

Hoewel Pong Tamale meer economische welvaart kent viel het mij op dat vooral in de gesprekken met de mensen uit deze gemeenschap naar voren kwam hoe arm en slecht zij het hadden, dat zij hulp nodig hadden en dat er veel werkeloosheid was. Terwijl dit in Zaazi nauwelijks voorkwam, sterker nog hier leek men redelijk tevreden over de situatie en een aantal boeren waren zelfs positief over hun werk en opbrengsten. Maar ook in Zaazi gaf men aan hulp te kunnen gebruiken. De interesse voor milieubehoud verschilde ook duidelijk tussen de gemeenschappen. In Zaazi leek de gemeenschap zich sterker bewust te zijn

van het belang van hun natuurlijke omgeving dan in Pong Tamale. Hier zal ik later in dit hoofdstuk nog op terug komen.

In mijn eerste bezoek aan de Zaazi gemeenschap ontmoet ik Isifu, een jonge boer die uiteindelijk mijn hoofdinformant is geworden. Hij vertelde mij bij onze eerste ontmoeting al het een en ander over natuurbehoud. Zoals in het onderstaande stuk naar voren komt.

Samen met de project coördinator Ahmed, die mijn tolk was en mij overal naartoe bracht op de motor, loop ik voor het eerst een rurale gemeenschap in, de Zaazi gemeenschap. Overal staan lemen ronde huisjes met rieten daken. Het ziet er op het eerste gezicht heel idyllisch uit. Geen hoogbouw, uitlaatgassen of auto's maar opvallend genoeg wel een heleboel afval. Al vrij snel ontmoeten wij Isifu, hij is de enige in de gemeenschap die Engels spreekt en is zeer betrokken bij het Drylandsproject. Hij vertelt mij over het project en over zijn bezigheden als vrijwilliger. Zelf is hij een maïsboer en net als de rest van de gemeenschap een Dagomba. In tegenstelling tot de meeste van zijn dorpsgenoten heeft hij nog tot zijn zestiende scholing gehad. Hij verteld dat hij in het bezit is van een stuk grond, gekregen van zijn ouders. Zijn vrouw helpt hem op het land en zorgt voor het huishouden en de kinderen. Naast land heeft hij geiten, schapen, koeien en zelfs een kat. Voor zijn werk gebruikt hij geen kunstmest(chemicaliën) niet alleen vanwege de kosten maar ook vanwege de volgens hem slechte invloed op de gezondheid. Net als vele andere maakt hij gebruik van de mest van dieren.

Hij vertelt over de bomenkwekerij en hoe belangrijk het is om de bomen te beschermen. Wanneer ik hem vraag wat zijn gemeenschap nog meer nodig heeft wijst hij op het belang van scholing, om de boeren te onderwijzen, zodat zij de kennis krijgen over de juiste methoden die ze moeten gebruiken in hun werk, de effecten van het hakken van bomen en het branden van stukken grond en bos en het gebruiken van chemicaliën en het drinken van vervuild water voor de gezondheid. Hij wijst hierbij op het belang van moderne verbouwingstechnieken. Nu gebruiken de boeren vooral traditionele technieken maar ze zouden moderne technieken moeten gebruiken omdat dit grotere oogsten opbrengt. Hij beseft wel dat deze methoden slechter kunnen zijn voor het milieu doordat er meer chemicaliën worden gebruikt. "

Ook in de gesprekken met een oudere man uit Pong Tamale, die tevens ook Engels sprak, kwam naar voren dat hij educatie een van de belangrijkste oplossingen vindt om mensen meer milieubewust te maken. Hierbij doelde hij vooral op voorlichting vanuit overheidsinstanties en organisaties. Ik vroeg hem of hij dacht dat het daadwerkelijk effect zal hebben wanneer de overheid of de traditionele leiders vertellen over het belang van natuurbehoud in de gemeenschap: "Denk je dat mensen zullen luisteren? Ze zullen luisteren, omdat ze het belang ervan kennen, maar als niemand het hun verteld dan gaan ze zich ontspannen, dus als iemand hun verteld doe dit en doe dat, en ze beginnen het langzamerhand te doen, dan zullen ze gaan beseffen hoe belangrijk het is voor hun, dus dat zou heel goed zijn" (oudere man uit Pong Tamale)

Vergelijkbare uitkomsten over het belang van educatie kwamen naar voren in het onderzoek van Appiah (2001:348) naar het gemeenschappelijke Gwira-Banso bosbeheer project in de westelijke regio van Ghana zoals omschreven in hoofdstuk 2.

Toen ik het regionale hoofd van de EPA, de heer Rahman, vroeg naar educatie en voorlichting in de dorpen gaf hij aan dat er in bijna elke gemeenschap in Savelugu een "environmental comité is". In Zieng en Pong Tamale bleek echter niemand hier bekend mee te zijn. In Zaazi gaven verschillende mensen aan dat zij inderdaad een dergelijk comité hebben. Een van hen vertelde dat hij de secretaris van het comité is. Daarnaast zou de Chief, de Chief representative, de jeugdleider, de 'Mogashia' (vrouwen leidster) en een Imam betrokken zijn in het comité.

Ik vroeg de man uit Zaazi wat zij met dit comité deden. Hij gaf aan dat de nadruk lag op het onderwijzen van de mensen om te stoppen met het kappen van bomen, met hen te praten over de voordelen die de bomen leveren, het gras en de natuurlijke omgeving. Ze hielden meetings, gesprekken, en organiseren zelfs workshops voor de gemeenschap. "We verzamelen iedereen en kunnen zelfs mensen van de MOFA halen om met de gemeenschap te praten over hoe onze natuurlijke omgeving schoon te houden" (man in Zaazi).

Hij gaf echter wel aan dat het lastig was om mensen te laten komen. Soms krijgen ze financiële hulp van NGO's, maar wanneer de gemeenschap weet dat er geen geld is dan komen ze vaak niet opdagen.

"Als ze weten dat er iets is, dat er iets is om hun voordeel uit te halen, dan komen ze wel".

3.2 Boerenwerk

In hoofdstuk 2 kwam al even naar voren dat het grootste gedeelte van de boerenbevolking in Ghana zich bezighoudt met landbouw, een kleiner gedeelte met veeteelt en slechts een klein gedeelte met bosbouw. In het Savelugu district bleek dit inderdaad zo te zijn. De meerderheid van de rurale bevolking deed aan landbouw en slechts een klein gedeelte van hen hield daarnaast nog vee. In alle drie de gemeenschappen was het merendeel van de mannelijke bevolking boer. In Zieng en Zaazi waren ook de vrouwen op het land aan het werk. De vrouwen werkten voornamelijk in de ochtend op het veld en gingen in de middag met hun kinderen naar de markt om spullen te verkopen. In de middagen waren er in Zaazi bijna alleen maar mannen aanwezig en slechts een paar vrouwen en kinderen. In Pong Tamale lagen de velden heel ver uit het centrum van het dorp en waren de vrouwen niet aan het werk op het land. Wanneer ik hiernaar vroeg werd er hard gelachen omdat het niet normaal zou zijn voor de vrouw om op het land te werken. Volgens een vrouw uit Pong Tamale werken alleen mannen op het land. De vrouwen doen het huishouden, zorgen voor de kinderen en het koken. Dit is in sterk contrast met de Zaazi gemeenschap waar er meestal meer vrouwen dan mannen aan het werk waren op het land. Wellicht dat dit te maken heeft met het inkomensverschil.

De gewassen die het meest verbouwd werden waren yam, rijst, maïs en pinda's. Daarnaast waren er nog verschillende Ghanese groenten die er werden verbouwd. Een enkele boer verbouwde ook tomaten en andere groenten of was visser naast zijn landbouwwerk. Voor het werken maken zij gebruik van een schop, een hak en emmers om hun gewassen water te geven. De meeste boeren beschikken niet over een irrigatiesysteem. Het merendeel van de bevolking huurt een tractor voor een deel van het werk. De periode dat ik mijn onderzoek heb gedaan in Ghana was tijdens het droge seizoen. Hierdoor heb ik niet alle werkzaamheden die tijdens het regenseizoen plaatsvinden kunnen observeren. Tijdens deze droge periode is er weinig werk behalve het wieden van onkruid en het geven van water aan de gewassen. De mannen en vrouwen liepen vaak blootsvoet met een emmer rond om water over de akkers te gooien en stonden voorovergebogen met de handen en een klein schoffeltje of schepje onkruid te wieden.

Het gebruik van kunstmest komt veel voor. In een bijeenkomst van het ministerie van voedsel en landbouw kreeg ik te horen dat zij promoten onder de boeren om organische (natuurlijke) mest te gebruiken en geen chemicaliën omdat

deze slecht zijn voor de grond, het water en de gezondheid. Veel mensen gebruiken chemicaliën omdat zij niet in het bezit zijn van dieren en daarom niet aan gewone mest kunnen komen. Andere gebruiken juist gewone mest omdat zij de kunstmest niet kunnen betalen. Het lijkt erop dat het merendeel van de rurale bevolking wel graag kunstmest wil gebruiken omdat dit meer opbrengsten levert. Maar er waren ook een aantal mensen die aangaven dat zij weinig of geen kunstmest gebruikten omdat dit slecht zou zijn voor de grond en de gezondheid. Izahacu een man uit Zaazi gaf aan dat kunstmest uiteindelijk in het water terecht komt en op die manier het water vervuult. Andere mensen waren zich niet bewust van de negatieve effecten van de chemicaliën in de kunstmest. Waarneer ik in de dorpen vroeg of de mensen in het droge seizoen wel of niet werkten kreeg ik veel verschillende antwoorden. Waar de een aangaf dat er wel gewerkt werd tijdens het droge seizoen, gaf een ander aan dat er niet werd gewerkt tijdens het droge seizoen. Sommige mensen verklaarde dat het tijdens het droge seizoen geen goede tijd was voor hun gewassen maar dat ze af en toe naar de velden gingen om onkruid weg te halen. In Zaazi waren de meeste mannen en vrouwen wel aan het werk met verschillende groentes en het wieden van onkruid. Dit verschil was ook te zien aan de hoeveelheid aanwezige jonge mannen in de Zieng en Pong Tamale gemeenschap in tegenstelling tot de Zaazi gemeenschap. Over wanneer het regenseizoen precies zou beginnen ontstond ook veel onduidelijkheid. Op de vraag in welke maand het regenseizoen precies zou beginnen kwamen verschillende antwoorden.

Hoofdstuk 4: Natuurproblemen en natuurbehoud

Welke natuurproblemen spelen een belangrijke rol in Ghana, wat is natuurbehoud en wat is eigenlijk de betekenis van natuur voor de rurale bevolking in Savelugu volgens de lokale bevolking zelf. In dit hoofdstuk zal hier op in worden gegaan. Daarnaast zal er gekeken worden naar de opvattingen van de rurale bevolking over het belang van natuurbehoud. Het overgrote merendeel van de rurale bevolking gaf aan dat zij de natuurlijke omgeving en het behoud ervan belangrijk vinden. Wat zij precies verstaan onder de natuurlijke omgeving en onder het behoud hiervan verschilt. Zoals blijkt uit de volgende twee citaten van een schooljongen uit Pong Tamale en een oudere man uit Pong Tamale.

“Het milieu betekent de omgeving om mij heen, de fysieke omgeving. Alles om mij heen” (schooljongen uit Pong Tamale)

“Het milieu beschermt je leven, we moeten het milieu beschermen, je kunt er alles uit krijgen voor een goed leven” (oudere man uit Pong Tamale)

In de inleiding kwam al even naar voren dat veel mensen in Ghana zich sterk bewust zijn van het klimaatprobleem. Naast de jongens die hierover spraken in een van mijn taxiriten, begon ook de scholiere Sarah uit Pong Tamale hierover, evenals de planning officer van het Drylandsproject en Meneer Rahman, het regionale hoofd van de EPA. Sarah vertelde dat de klimaatveranderingen grote gevolgen hebben in het Noorden van Ghana. Zo vertelt zij dat ze steeds meer te maken krijgen met minder regen en droge stofwinden. De regenpatronen zijn veranderd met als gevolg dat de grond droger wordt en er uiteindelijk minder eten zal zijn. Opvallend is dat alle hiervoor genoemde personen een opleiding hebben gevolgd in tegenstelling tot veel van de boeren. Het niveau en de duur van onderwijs lijkt van grote invloed te zijn op de mate van milieubewustzijn, hier zal ik later nog verder op ingaan.

De onderwerpen die het meest aan bod kwamen tijdens mijn gesprekken met de rurale bevolking over milieubehoud waren afval, bomen, grond en water.

4.1 Afval

Wat in Tamale meteen opvalt, en eigenlijk in heel Ghana, is de hoeveelheid afval en dan vooral plastic. Overall langs de weg ligt plastic, rubber, ijzer etc. Door de

hele stad verspreidt worden er afvalhoopjes verbrand. Wanneer ik met een truck naar de Zieng gemeenschap reed gooide mensen van alles uit de truck op straat. In Zieng lag net als in de andere dorpen veel troep maar de wegen leken relatief schoon. Het meeste afval lijkt op een hoop geveegd te zijn op bepaalde plekken. Het was opvallend dat minstens 80% van het afval bestond uit plastic. Plastic zakjes, stukjes plastic, plastic bakjes enzovoort. Er was haast niets te zien aan plantaardig afval. Dit kan voor een gedeelte verklaard worden doordat mensen het organische afval gebruiken om compost van te maken.

Ghana heeft sinds een aantal jaar een nieuwe manier van drinkwatervoorziening ontwikkeld. Overal in Ghana worden er plastic zakjes met een halve liter gereinigd drinkwater verkocht. Deze zakjes zijn zeer gemakkelijk te produceren en kosten slechts 5 pesowas centen, wat ongeveer gelijk staat aan 2,5 eurocent. Dit is bedacht om drinkwater toegankelijker te maken voor de armere bevolking en de zakjes zijn overal op straat verkrijgbaar. Op deze manier kan de arme bevolking zich het drinkwater veroorloven en hoeven zij geen vervuild water te drinken. Een goede ontwikkeling voor de gezondheidszorg en voor de arme bevolking. Aan de andere kant levert de komst van de zakjes veel negatieve gevolgen op voor de natuurlijke omgeving. Doordat Ghana geen georganiseerd afvalverwerkingsstelsel heeft, gooit iedereen de zakjes op straat. Dit beperkt zich niet alleen tot de steden. Ook in de rurale gemeenschappen lagen veel plastic drinkzakjes, ondanks dat veel boeren hun drinkwater bij de waterpomp halen. Het plastic hoopt zich op en wordt uiteindelijk verbrand wat leidt tot schadelijke stoffen die vrijkomen in de lucht. Wanneer ik over het plastic begon, leken de meeste mensen zich niet bewust van de schadelijke gevolgen van het plastic dat overal lag. Zij zagen verbranden als de beste oplossing. Wel dachten de meesten dat het beter zou zijn om een aantal gemeenschappelijke centrale plekken te hebben om het vuil te verzamelen en te verbranden omdat het nu overal rond slingert.

Ik vroeg aan verschillende mensen wat er gedaan werd aan al het afval dat overal ligt. Zij vertelden dat er eens in de zoveel tijd op een gong wordt geslagen als teken dat iedereen moet helpen om de troep op te ruimen in de gemeenschap. Meestal zou dit op het initiatief van de Chief gebeuren. Net als in Zaazi is het ook in Zieng en Pong Tamale het geval dat wanneer je de stad uitging richting de velden het meteen een stuk schoner werd. Dit kan komen doordat er op de velden buiten de gemeenschap om nou eenmaal minder geconsumeerd wordt of omdat deze gebieden bewust schoongehouden worden.

Een oudere man uit Pong Tamale gaf aan dat dergelijke producten nieuw zijn en onbekend, dit heeft veel effect op hun gedrag en leven gehad. Hij noemde als voorbeeld de jongen die naast hem zat, hij veegde vroeger altijd om het huis heen het afval bij elkaar, maar tegenwoordig lukt hem dat niet meer, er is nu te veel afval. Ze weten niet goed wat ze ermee aan moeten gaf de man aan. Nu het eenmaal zover is gekomen vindt hij dat mensen meer kennis moeten krijgen over moderne technieken zodat ze beter om kunnen gaan met deze nieuwe producten en met hun natuurlijke omgeving. Hij verweet het afvalprobleem aan het tekort aan kennis in zijn omgeving. De oude man benadrukte wederom het belang van kennis.

“ Je verteld ze (...*de boeren...), dit is wat je moet doen na de modernisering, maar zonder die kennis daarover, je hebt ze niet geleerd hoe ze moeten moderniseren, dus vertel ze hoe ze moeten moderniseren, je wilt dat ze het beter doen na de modernisering, je moet het ze vertellen. Je wilt dat ze het milieu beschermen, maar ze kunnen het milieu niet beschermen want ze moeten werken, ze zullen bepaalde dingen doen die niet goed zijn voor het milieu”. (oude man Pong Tamale)

Het lijkt er op dat het afvalprobleem is ontstaan met de komst van plastic. De rurale bevolking maakt al eeuwen lang veel gebruik van alle natuurlijke middelen die ze tot hun beschikking hebben. Ze zijn afhankelijk van de grond, bomen en vruchten en noten en kruiden. Lange tijd gebruikten deze gemeenschappen alleen maar natuurlijke producten, producten die gewoon op straat gegooid kunnen worden omdat ze verteren. Met plastic is dit echter niet het geval, maar de kennis over de eigenschappen van plastic is beperkt. Het lijkt erop dat het merendeel van de rurale bevolking de schadelijke kanten van plastic niet kent en zich er niet bewust van is dat plastic niet verteert en er schadelijke stoffen vrijkomen bij verbranding ervan. Van de mensen die ik gesproken heb leken slechts enkelen hiervan bewust te zijn maar dit was eerder een uitzondering dan de regel.

4.2 Bomen

Wanneer het onderwerp natuurbehoud en de natuurlijke omgeving ter sprake kwam begon men negen van de tien keer over de bomen. Wanneer zij over de bomen begonnen noemde zij als grootste milieuproblemen het kappen van bomen en het branden van bos en stukken grond. De bomen en het bos blijken dus een belangrijke factor te zijn van de natuurlijke omgeving voor de rurale gemeenschappen.

Volgens een jongere jongen in Pong Tamale gebeurt het kappen van bomen zowel door de mannen als de vrouwen. De jongen vertelt dat het ministerie van landbouw wel eens komt om ze te vertellen dat ze geen bomen mogen kappen of bos branden. Ik vroeg hem waarom dit niet mag. Omdat heftige windvlagen en regenbuien dan niet langer worden tegengehouden door de bomen en omdat de grond voedingsstoffen verliest vertelde de jongen. Daarnaast zorgt het voor ontbossing. Op de vraag hoe ze dan aan brandhout moesten komen antwoordde de jongen dat het ministerie gezegd zou hebben dat bomen in de gemeenschap niet gekapt mogen worden maar de bomen in het bos wel. Soms halen ze stukken hout uit het bos of zaden die ze dan in de gemeenschap planten. Afgevraagd kan worden, wanneer het ministerie dit daadwerkelijk gezegd heeft, waar en hoe dan de grens gesteld kan worden tussen 'bos' en gemeenschap. Een oudere man uit Zieng vertelde dat de bomen wind en regen tegenhielden en hun huizen en gewassen beschermden. Meerdere mensen in alle drie de gemeenschappen gaven ook aan dat de grond vruchtbaarheid verliest zonder de bomen. Volgens verschillende mensen uit de dorpen kan het kappen van bomen de regenpatronen in de war brengen, waardoor er droge periodes ontstaan als de regen te laat komt voor de water behoevende gewassen en er tegelijkertijd ook extreme regenbuien kunnen ontstaan die de gewassen weer vernietigen. Dit wordt veroorzaakt doordat de bomen het water niet langer vasthouden. Het branden van bos kan ook negatieve gevolgen hebben voor het vee. Wanneer het gras verbrand is er geen eten meer voor het vee van de boeren.

Daarbij kunnen branden uit de hand lopen waardoor totale voedselvoorraden verbranden. De jongen uit Pong Tamale gaf aan dat de bomen ook schaduw bieden tegen de felle zon. Deze laatste functie was te zien in de gemeenschappen. De mannelijke dorpoudsten zaten en lagen vaak op een bankje in de schaduw van een boom. In elke gemeenschap waren er wel een paar grote bomen waaronder bankjes stonden waar veel mensen – vooral mannen - in de schaduw zaten. Andere functies die naar voren kwamen in gesprekken met verschillende boeren was dat bomen een bron van inkomsten vormen. Zij geven fruit, noten, zaden en brandhout. In die zin kunnen de bomen als economisch waardevol worden gezien. Maar zij leveren ook geneeskrachtige producten, veel traditionele medicijnen worden uit de bossen gehaald. Het gebruik van de traditionele medicijnen afkomstig uit de bossen beperkte zich niet alleen tot de rurale gemeenschappen, ook in de stad Tamale gingen mensen geregeld naar een 'traditionele dokter' in plaats van naar het reguliere ziekenhuis om vervolgens gebruik te maken van helende kruiden en traditionele medicijnen. Vooral de fruitbomen werden als meest waardevol beschouwd. Verschillende

mensen gaven aan dat je deze bomen niet moet kappen omdat ze voedsel leveren en daarom een belangrijke bron van inkomsten vormen. Volgens Isifu uit Zaazi zijn de mensen in de gemeenschap zich er sterk van bewust dat zij de bomen later nodig hebben omdat zij hier afhankelijk van zijn voor hun dagelijks bestaan. Het veelvuldig gebruik van de verschillende voedselsoorten afkomstig van de bomen was zichtbaar in het alledaagse leven van de rurale gemeenschappen. De vrouwen waren een groot deel van hun dag bezig met het verzamelen, pellen, breken en het stampen van verschillende soorten noten, zaden en vruchten om te gebruiken tijdens het koken.

Zo wees een van de vrouwen uit Zaazi op het belang van de Shea bomen voor hun dagelijks leven.

“ Als ze stoppen met het kappen van de Shea bomen (*Vitellaria paradoxa*) zal ons dat helpen, omdat ze de Shea bomen kappen terwijl het ons inkomen is. Het is die boom die het inkomen vormt voor ons de vrouwen. Wij de vrouwen, wij hebben niet anders te doen behalve.. We zijn geheel afhankelijk van die boom, omdat we een deel van onze inkomsten van die boom krijgen. Dus als iemand hier komt en hier wat aan doet dan zal dat ons, de vrouwen, erg veel helpen. Wij de vrouwen, hebben in onze gemeenschap een gebied, we hebben een gebied gevonden waar geen bomen gehakt mogen worden, de Shea bomen.” (vrouw uit Zaazi)

Ook Abdullai, de assistent van de ICLI organisatie vertelde over het belang van de 'Shea' Boom (*Vitellaria paradoxa*)

Abdullai wees op een paar bomen, 'Shea' bomen (*Vitellaria paradoxa*), hij gaf aan dat deze een gift van god zijn, dat het hele bijzondere bomen zijn die je niet zo kunt planten. Hij vertelde dat deze bomen er altijd al hebben gestaan en dat mensen niet weten hoe ze deze bomen kunnen planten; Ze komen namelijk alleen maar voor in de Nothern Region, in het zuiden zijn deze bomen bijna niet te vinden. De Shea boom heeft meerdere functies, de vruchten worden gegeten en de zaden daarvan kunnen gebruikt worden voor de lokale Shea boter productie. Op de vraag of deze bomen dan ook niet gekapt mogen worden antwoordt hij verassend genoeg dat dit wel gebeurt. Wanneer het hout hard nodig is kappen mensen nou eenmaal bomen. Hij begreep dat dit niet goed is en dat de bomen heel belangrijk zijn maar hij gaf ook aan dat mensen nou eenmaal

hout nodig hebben.³

Naast economische argumenten werden er ook cultureel religieuze argumenten gegeven waarom de bomenkap en bosbranden slecht zijn. Mijn tolk en de projectcoördinator Ahmed zei dat bomen 'economische waarden', 'religieuze waarden' en 'culturele waarden' hebben.

In de traditionele Dagomba cultuur bestaat het geloof dat bepaalde bomen 'geesten bomen' zijn. Wanneer deze bomen worden omgehakt of verbrand brengt dit ongeluk. Andere verhalen luiden dat er in sommige stukken bos geesten wonen, die beschermt worden door de bomen. Deze heilige 'geesten bomen' mogen niet gekapt worden. Wanneer bepaalde geesten bomen wel gekapt worden groeien zij weer terug. Deze bomen werden meer dan eens aangeduid met de term 'mystieke boom' of 'heilige boom'. Het onderwerp mystieke boom kwam ook ter sprake tijdens de bijeenkomst van de leden van het ministerie van voedsel en landbouw.

Er werden ook wel eens kippen geofferd aan de bomen. Twee boeren uit Zieng vertelde dat zij het bloed van een kip over een geesten boom uitsmeren om een offer te brengen aan de goden. Zij vonden het niet prettig om hier over te vertellen en gaven aan dat zij niet goed wisten hoe ze zich in woorden moesten uitdrukken. Toch is het geen ongebruikelijke gewoonte in de rurale gemeenschappen want ook in Pong Tamale werd hier over gesproken.

Rahman de planning officer van het Drylandsproject gaf aan dat de rurale bevolking vooral bomen en stukken bos verbrand voor het zogenoemde 'bushmeat' de kleine dieren die in het bos leven. Wanneer zij stukken bos verbranden zijn de dieren makkelijker te vangen. Het gaat hierbij voornamelijk om ratten, konijnen en muizen. Maar soms worden bossen ook verbrand uit angst voor reptielen, die anders te dicht bij de gemeenschap zouden kunnen komen. De Assembly man van Pong Tamale legde uit dat mensen soms stukken grond in brand steken uit angst dat de grond om hun velden heen anders door een andere boer in brand wordt gestoken of dat er door de droogte brand ontstaat waarna het vuur vervolgens kan overslaan naar de gewassen van de boeren en zij hier geen controle meer over hebben. Om die reden besluiten boeren soms om de droge begroeiing en het gras om hun veld heen weg te kappen en gedeeltelijk te verbranden. Hierbij moeten ze wel voorzichtig te werk gaan. Door een harde wind kon de brand zich snel over meerdere akkers verspreiden en alle gewassen

---

³ Een aantal weken later vertelde een gids in Kakum national park dat deze bomen oorspronkelijk niet uit Afrika komen maar naar Afrika gebracht zijn door de Europeanen in de 14^e of 15^e eeuw.

wegbranden.

De Assembly man gaf aan dat dit voor veel mensen een verklaring was om stukken land te verbranden. Voor het kappen van de bomen gaven de boeren als argument dat zij het hout hard nodig hebben, zowel voor brandhout als voor het maken van daken en gebruiksvoorwerpen. Naast het kappen van de bomen levert het branden van bos nieuwe landbouwgrond op en kan het de grond tijdelijk vruchtbaarder maken. Als alternatief voor het kappen van bomen noemt de Assembly man het geven van kookgas aan de gemeenschappen, zodat de mensen niet meer alleen afhankelijk zijn van brandhout. Hij denkt dat ze dan een goed alternatief hebben met als gevolg dat er veel minder bomen gekapt zullen worden. Hij gaf echter wel aan dat de gemeenschap het hout hard nodig heeft wat het lastig maakt om mensen te verbieden bomen te kappen en om de bomenkap onder controle te krijgen.

Slechts een man, een van de oudere uit de Zieng gemeenschap, gaf aan dat het soms wel goed was om stukken bos te verbranden. Hij was er tegen om alle stukken bos te beschermen. Volgens hem zou het leiden tot meer brand wanneer alle gemeenschappen zouden stoppen met het stichten van bosbranden. Hierdoor zou er een te groot stuk bos ontstaan. Wanneer er dan brand uit breekt zal de brand veel verder en sneller verspreiden dan wanneer er overal kleine stukjes bos zouden zijn. Hij maakte een tekening in het zand om het een en ander toe te lichten en zijn uitleg liet zien hoe door kleine stukken bos weg te branden er corridors ontstonden die ervoor zorgde dat een bosbrand zich niet zou verspreiden.

4.3 Grond

“Wat denk jij dat het meest belangrijke aspect is van het milieu? Het land, de grond, de bomen zijn op het land en het water is op het land.” (Momolu, man uit Zieng).

Zoals eerder al naar voren kwam, gaven de meeste mensen als antwoord op de vraag welke milieuproblemen zij dachten dat er in Ghana waren; het verbranden en kappen van bos. Maar een groot deel van hen begon ook over de kwaliteit en vruchtbaarheid van de grond. Als boeren zijn zij heel erg afhankelijk van de grondconditie. Wanneer de grond aan vruchtbaarheid verliest betekent dat minder opbrengst voor de boeren. Aangezien landbouw voor hen dé methode is om aan hun dagelijkse voedsel en inkomen te komen heeft een verandering in opbrengst grote gevolgen voor hun dagelijks leven. Een citaat dat dit goed

weergeeft is van een van de 'dorpoudste' van de Zieng gemeenschap. Hij vertelde dat de boeren in zijn gemeenschap altijd de traditionele mest hadden gebruikt maar dat kunstmest toen geïntroduceerd en gepromoot werd en zij hier op zijn overgegaan. In eerste instantie kregen zij de kunstmest van de overheid, maar dit heeft de overheid uiteindelijk teruggetrokken. De boeren kunnen de kunstmest niet betalen en zijn nu weer afhankelijk van de natuurlijke mest. Hierdoor zou de vruchtbaarheid van de grond zijn afgenomen en hebben zij minster oogst gekregen de laatste jaren.

“Het is een groot probleem, we denken er de hele dag aan, omdat dat is waar we ons inkomen mee verdienen. We doen niets anders; we gaan niet naar school, we handelen niet, dit is onze enige vorm van bestaan. Het is onze manier van leven, het boerenbestaan, dus als je een boer bent en je gaat het niet redden, natuurlijk ben je dan bezorgd. Je moet voor de kinderen zorgen, je hebt een vrouw, en andere dingen.” (oudere boer in Zieng)

Zoals al gezegd gaven meerdere personen in de verschillende gemeenschappen aan dat hun land minder vruchtbaar was geworden door de jaren heen. Zij gaven verschillende redenen voor het verlies aan vruchtbaarheid. De een gaf aan dat dit kwam door de mest die hij of zij gebruikte. Een aantal personen vertelde dat de kunstmest meer winst opleverde op de korte termijn maar dat de grond na een aantal jaren wel steeds meer mest nodig had omdat de vruchtbaarheid van de grond minder werd. Andere mensen vonden juist dat de grond kunstmest nodig had in plaats van natuurlijke mest omdat dit beter was voor de vruchtbaarheid van de grond. Het is lastig om in te schatten of zij werkelijk vonden dat de kunstmest beter was voor de grond op de lange termijn of dat zij slechts alleen keken naar de opbrengsten op de korte termijn en daaruit hadden geconcludeerd dat de kunstmest dus wel beter voor de grond moest zijn. Weer andere vonden dat het beter was voor de grond om natuurlijke mest te gebruiken. Een van hen was Momolu de geselecteerde parelhoender boer uit Zieng. 'De dieren en insecten gaan dood door de chemicaliën' zei hij.

Het hakken van bomen werd ook als een van de oorzaken genoemd voor het verlies aan bodemvruchtbaarheid. Tijdens de gesprekken met de rurale bevolking kwam naar voren dat zij dachten dat de moderne technieken van landbouw beter waren voor het milieu en dat zij hier graag gebruik van wilde maken. Het gebrek aan geld en kennis werd gezien als de hoofdoorzaak waarom zij in de gemeenschap nog steeds de traditionele methoden gebruikten voor

landbouw. Mensen gaven aan dat zij geld nodig hadden en machines, voornamelijk omdat dit meer opbrengsten zou leveren. Naast het gebruik van kunstmest en of natuurlijke mest kennen zij ook andere methoden om de vruchtbaarheid van de grond te beïnvloeden. Momolu uit Zieng vertelde dat men na het oogsten vaak de zaden en resten laat liggen en over het land verspreid. Wanneer de resten gaan verteren ontstaat er een organische mest, een vorm van compost. Het zelfde wordt ook gedaan met het gras en na het onkruid wieden verteld een van de oudere uit de Zieng gemeenschap.

Maar wat als de grond zo slecht wordt dat het bijna niks meer oplevert en er niet genoeg geld is om kunstmest te kopen? Wat veel boeren doen wanneer de grond niet meer vruchtbaar genoeg is, is dat zij verplaatsen naar een ander stuk grond en na verloop van tijd weer terugkomen als de grond vruchtbaarder is geworden. Daarnaast kunnen zij jaarlijks veranderen van gewas om de grond enigszins te sparen. Opvallend is dat deze tactiek voornamelijk door de boeren in Pong Tamale wordt toegepast. Zij hebben meer grond tot hun beschikking dan bijvoorbeeld in Zaazi. Hoe komen zij dan aan die grond? Op deze vraag kwamen verschillende reacties. Sommige mensen gaven toe dat zij daarvoor een stuk land vrij moesten maken, andere gaven aan dat zij hierom moesten vragen bij de Chief of in andere gemeenschappen. Een aantal grotere boeren beschikte al over verschillende stukken grond en konden op deze manier wisselen van land.

Een aantal mensen gaf aan dat zij zich zorgen maakten om de toekomst. Een van de mannen uit Zaazi begon over de toekomstige generaties en de zorgen over de werkgelegenheid als de grond steeds slechter zou worden. "Dat is ons probleem, onze grond is niet meer goed, en we krijgen kinderen, dus denken we als onze kinderen groot worden, wat moeten zij dan gaan doen?" (man uit Zaazi)

In een gesprek met een van de mannen uit de Zieng gemeenschap kwam naar voren dat hij vond dat er een gebrek aan educatie was. Mensen moeten meer leren over hoe zij moeten omgaan met de natuurlijke omgeving om de bodem vruchtbaar te kunnen houden zei hij. Hij maakte zich zorgen om de conditie van de grond en vertelde dat deze steeds slechter werd. Hij gaf aan dat wanneer zij niet goed voor de grond zouden zorgen de volgende generatie hier problemen mee zal krijgen.

4.4 Water

Water, het basisproduct nodig voor ieder mens om te overleven. Zoals al naar voren kwam in het eerste hoofdstuk is er nogal een gebrek aan water in het noordelijke deel van Ghana. Het gaat hier om zeer droge gebieden.

In de gesprekken met Isifu uit Zaazi kwam naar voren dat de ziekten die zich met name verspreiden via het water, een van de grotere problemen van de rurale gemeenschappen zijn. In stilstaand water komt onder andere de guineaworm voor die onder de huid dringt wanneer mensen in het water gaan of dit water drinken. Deze guineaworm maakt mensen heel ziek en zorgt ervoor dat ze bijna niks meer kunnen doen voor een lange tijd. Naast de guineaworm zijn er nog tal van andere ziekten die via het water worden opgelopen. Om die reden is het heel belangrijk dat mensen alleen gereinigd water drinken. De mate van beschikbaarheid van drinkwater verschilt sterk tussen de drie onderzochte dorpsgemeenschappen. Zo was al aangegeven dat er in Zaazi geen waterpompen aanwezig zijn. Daarvoor moeten mensen een heel eind lopen. Het gevolg hiervan is dat mensen soms toch niet gereinigd water drinken, waar ze ziek van worden vertelde Isifu. In Zieng en in Pong Tamale waren er wel waterpompen aanwezig, hierdoor zullen mensen minder snel het niet gereinigde water drinken.

Het regionale hoofd van de EPA legde uit dat de bomen nou juist zo belangrijk zijn omdat zij het water vasthouden. Ook Momolu geeft aan dat het kappen van bomen ertoe leidt dat de watervoorraden opdrogen. Verteld wordt dat er tijdens het regenseizoen genoeg water is voor het werk op het land maar dat de boeren tijdens het droge seizoen geheel afhankelijk zijn van de waterpompen. Daaruit kan opgemaakt worden dat zij tijdens het droge seizoen drinkwater moeten gebruiken voor de landbouw.

Eerder in dit hoofdstuk werd er al gesproken over de mogelijk negatieve gevolgen van de chemicaliën in kunstmest voor de grond. Maar het gebruik van chemicaliën kan ook negatieve gevolgen hebben voor het water. Wanneer het regent worden de chemicaliën weggespoeld en komen zo in het grond en oppervlaktewater terecht vertelde Isifu uit Zaazi. Sommige vissers gooien zelf bepaalde chemicaliën in het water om vissen aan te trekken volgens verschillende boeren. Zo vervuilen zij het water in de rivieren.

Iets wat meteen in het oog sprong bij het binnenlopen van de rurale gemeenschappen was de chemische kleur van het water overal. Er liepen meerdere stroompjes water in de gemeenschap die een chemische blauw groenige kleur hadden. Ook in deze stroompjes lag het nodige afval. Volgens Isifu kon deze kleur te maken hebben met de chemicaliën die in het water terecht komen via de landbouw gronden. Een andere reden die zijn collega Izahacu aangaf en die bij meerdere mensen ter sprake kwam, was het feit dat veel mensen en dieren ontlasten en urineren in de buurt van en soms in het water. In een gesprek met Momolu de parelhoender fokker, geeft mijn tolk Ahmed aan dat

de vervuiling ook een natuurlijke oorzaak heeft. Wanneer het water is bedekt met een bepaalde waterlelie veroorzaakt deze algengroei, de algen scheiden oliën af die vrijkomen in het water.

4.5 Natuurbehoud

Een van de belangrijkste onderwerpen van dit onderzoek was om er achter te komen wat mensen vinden van natuurbehoud. Gebleken is dat hoewel er verschillen bestonden in meningen, de overgrote meerderheid natuurbehoud direct of indirect vooral belangrijk vond omdat zij afhankelijk waren van hun natuurlijke omgeving voor hun dagelijkse inkomsten. Zoals een man uit Pong Tamale ook aangaf: "Onze belangrijkste bron van inkomsten is afhankelijk van de landbouw, en het milieu is sterk betrokken bij ons werk". Een van de oudere mannen uit Pong Tamale gaf aan dat het belangrijk is om de natuurlijke omgeving te beschermen in verband met de eigen gezondheid. " Je zult het zien, zonder het milieu, houd je het niet lang vol, soms leiden wij aan verschillende ziektes en aandoeningen omdat de bescherming van de natuurlijke omgeving niet zo is als die zou moeten zijn. Het milieu is er om je leven te beschermen, we moeten het milieu beschermen, je kunt er alles uit halen voor een goed leven" (oudere man uit Pong Tamale)

Een van de boerinnen uit Zieng gaf aan dat zij al van kleins af aan om haar heen ziet hoe de natuurlijke omgeving slechter wordt, de grond wordt droger en het klimaat steeds warmer. Zij zag het daarom als een belangrijke zaak om in te grijpen in de vervuiling en uitputting van de natuurlijke omgeving.

Opvallend was, wat ook naar voren kwam in het citaat van de oudere boer uit Pong Tamale, dat milieubehoud vaak werd gekoppeld aan de gezondheidszorg. Deze combinatie was ook terug te zien in projecten die zich bezighielden met beide zaken. Een voorbeeld van deze relatie kwam naar voren bij het onderwerp afval. Toen het onderwerp afval aan bod kwam begon een van de boeren automatisch over toiletten en de gezondheid van de mensen uit zijn dorp. Wanneer Isifu het had over milieubehoud begon hij ook al snel over de verschillende ziektes door het vervuilde water en gebrek aan wc's. In Pong Tamale vertelde een jongen dat het belangrijk is om de gemeenschap schoon te houden en afval op te ruimen omdat er anders ziektes uitbreken. Hij gaf aan dat hij dit op school had geleerd.

Over de esthetische waarden van de natuurlijke omgeving werd door niemand iets gezegd. Argumenten voor het beschermen van de natuurlijke omgeving hadden altijd betrekking op het eigen leven van het desbetreffende individu. Door een enkele man of vrouw, werd wel aangegeven dat de natuurlijke

omgeving belangrijk was, omdat ze er dagelijks mee werkte. Dit zijn vooral economische argumenten die betrekking hebben op de eigen inkomsten.

Naast de economische redenen kwamen er ook culturele redenen naar voren. Hier werd in het stuk over de bomen al op ingegaan, en deze culturele waarden gingen dan ook vaak niet verder dan het beschermen van de bomen en het voortbestaan van de gemeenschap. Een enkeling gaf wel aan dat de natuur belangrijk is voor de traditionele Dagomba cultuur omdat zij er al jaren in wonen en er afhankelijk van zijn. Hun hele leven draait in feite om de natuurlijke omgeving door hun werk en het gebrek aan alternatieven om aan inkomsten te komen.

Een aantal mensen gaf ook aan dat zij het belangrijk vonden om de natuur te behouden en te beschermen voor de toekomstige generaties, zodat hun kinderen en daar de kinderen van genoeg hadden om van te leven. Zoals ook blijkt uit de volgende uitspraak van een vrouw uit de Zieng gemeenschap: "Ja het is belangrijk om de natuur te beschermen, we bidden tot god zodat de natuurlijke omgeving behouden blijft voor de nabije toekomst" (vrouw uit Zieng)

Eigenlijk vond iedereen dat er meer gedaan zou moeten worden aan milieubehoud. Vooral het beschermen van de bomen en het tegengaan van de uitdroging van de grond werd veel besproken. Opvallend was dat in het bijzonder in Pong Tamale de mensen tijdens gesprekken over milieubehoud bijna meteen overgingen op hun eigen financiële situatie en over werkgelegenheid. Zij drongen er op aan dat het belangrijk was dat zij meer machines zouden krijgen; dat zij 'inputs' moesten krijgen omdat er verder geen werk was voor hen. Naast het boerenwerk hadden zij niks, en zonder goede opleiding en alternatieven was dit ook niet mogelijk. Zij zijn geheel afhankelijk van het boerenleven, en toch leken zij minder het belang en de afhankelijkheid van de natuurlijke omgeving te zien zoals dat werd gezien in de Zieng en vooral in de Zaazi gemeenschap.

Niet alleen tussen de gemeenschappen waren er verschillen te zien, ook in het niveau en de lengte van opleidingen waren verschillen te zien. Mensen met een hogere opleiding leken zich bewuster te zijn van de situatie van de natuurlijke omgeving en beter het nut in te zien van het belang van behoud van de natuurlijke omgeving dan de mensen die geen opleiding hadden gehad. Soms was het echter moeilijk in te schatten hoeveel kennis iemand had en wat diens opvattingen precies waren door de taalbarrière tussen mijzelf en de boeren zonder opleiding, terwijl de hoger opgeleide mensen goed Engels spraken en zich

daardoor ook beter konden uitdrukken. Onderwerpen als luchtvervuiling door toedoen van afvalverbranding, klimaatveranderingen en duurzame ontwikkeling leken veel meer reactie op te roepen bij de hoger opgeleide bevolking dan bij de niet opgeleide bevolking. Daarnaast was er ook nog een verschil merkbaar in leeftijd. Vooral de oudere mannen leken zich meer te bekommeren om de natuurlijke situatie dan de jongere. Een oorzaak hiervan zou kunnen zijn dat de natuurlijke omgeving er in hun jeugd een stuk beter aan toe was dan nu. De ouderen gaven vaak aan hoe de natuurlijke omgeving was veranderd. Ook de jongere boeren spraken over 'vroeger in mijn ouders tijd' was het allemaal nog beter en over hoe de oudere er mee zaten dat het 'tegenwoordig' zo slecht gesteld is met de natuurlijke omgeving. Wellicht dat de verschillen in milieubewustzijn en interesse in natuurbehoud tussen de verschillende dorpen ook te maken kan hebben met verschillen in inkomsten en ontwikkeling. Over de Zaazi gemeenschap zou gezegd kunnen worden dat zij niet anders kennen dan hun eigen levenssituatie. Pong Tamale daar en tegen is een grote gemeenschap centraal gelegen aan een drukke weg waar de ontwikkeling al verder op gang is gekomen. Zij beschikken over tv's en zien zij hoe het er in het 'rijke westen' aan toe gaat. Hierdoor krijgen zij een bepaald beeld van wat anderen hebben buiten hun eigen gemeenschap om.

4.6 Wat wordt er gedaan aan natuurbehoud?

De Zaazi gemeenschap werd door de medewerkers van het Drylandsproject als voorbeeld genoemd van een gemeenschap waar veel gedaan werd aan natuurbehoud. Zowel vanuit de Drylands organisatie als vanuit de Zaazi gemeenschap zelf, werd aangegeven dat zij sinds een jaar of acht geen bosbranden meer hebben gesticht. Er zijn zelfs vrijwilligers ingeschakeld om bosbranden te voorkomen en te bestrijden wanneer deze ontstaan. Ook in andere gemeenschappen, gaf de planning officer aan, kwam er meer interesse voor bomenkwekerijen door het groeiende bewustzijn van de negatieve impact van het bomen kappen. Hij zei hier het volgende over:

" We hebben een aantal gemeenschappen die hebben afgesproken om helemaal geen branden meer aan te steken, sommige gemeenschappen branden niet meer, Zaazi is een van hen. Ze krijgen hier geen geld voor. Ze hebben gewoon besloten om niet meer te branden. Wij proberen Zaazi en andere dorpen aan te moedigen om niet meer te branden. Gaandeweg merken we de noodzaak om gemeenschappen te motiveren waar men zich begint te realiseren dat het noodzakelijk is om te stoppen met branden, en alle andere activiteiten die de

natuurlijke omgeving aantast.”

Rahman zei hierover:

“Sommige van hen (rurale bevolking) zagen de gevolgen van het kappen van bomen voor de natuurlijke omgeving en hebben daarom besloten om mee te doen aan het bomen planten”.

Isifu uit de Zaazi gemeenschap gaf echter aan dat zijn gemeenschap wel een beloning krijgt voor het feit dat ze geen bos meer verbranden. Daarnaast vertelde hij dat ze proberen zo min mogelijk chemicaliën te gebruiken en wanneer zij bomen omkappen ervoor te zorgen dat er nieuwe bomen voor in de plaats komen. “Omdat we het hout hard nodig hebben en beseffen dat we de bomen in de toekomst ook nog nodig zullen hebben. Mensen zouden zich meer zorgen moeten maken over het milieu” (Isifu uit Zaazi)

De meest genoemde activiteiten voor het tegengaan van de aftakeling van de natuurlijke omgeving waren het planten van bomen in de gemeenschap en op de landbouwgronden en het gebruiken van compost en natuurlijke mest in plaats van chemicaliën. Andere veelgenoemde methoden waren het niet hakken of branden van bos. Een aantal mensen gaf ook aan dat zij in en rond hun huis schoonmaakte zodat er niet veel afval zou komen te liggen. Echter gaven verschillende personen wel aan dat zij geen bomen konden planten omdat zij niet over de juiste zaden beschikten en hier geen geld voor hadden. Een belangrijk middel dat vaak genoemd wordt, om mensen meer milieubewust te maken, is voorlichting en educatie. Zo vertelde Momolu uit Zieng dat hij na het gezamenlijke gebed aan de anderen in de gemeenschap vertelt dat het niet goed is om bomen te hakken. Een van de jongeren uit Pong Tamale vertelt dat de school hen leert om schoon te maken rondom het huis en dat de assembly hier soms ook over begint. Een van de vrouwen uit Zieng wijst op het belang van ‘het goede voorbeeld geven’. “Wanneer we onze eigen grond hebben om op te verbouwen, en we de grond goed behouden, misschien dat andere mensen ons dan na gaan doen, als we ons eigen land beschermen, zullen andere mensen dat na doen zodat de grond beter beschermd wordt voor toekomstige generaties.”

Over de bescherming van dieren werd weinig gezegd. Er blijken geen regels te zijn over het jagen. Alleen op bepaalde slangen mag je niet jagen vanwege de eigen veiligheid. Er werd wel aangegeven dat veel dieren zoals de wilde

parelhoender bijna niet meer voorkomen vanwege het verdwijnen van hun natuurlijke leefomgeving en de intensieve jacht op deze dieren.

Wat opviel was dat mensen in bepaalde gevallen totaal niet milieubewust zijn en in andere gevallen nou juist weer wel. Een aantal voorbeelden waren: het altijd aanlaten van de lichten, de motor aan laten wanneer de auto een lange tijd stilstaat, het knoeien van grote hoeveelheden water bij het vullen van een watertank en het lang wachten met het maken van een lekkende kraan of wc. In Ghana wordt de wc doorgetrokken met een emmertje niet gereinigd water, wassen mensen zich ook met een één emmer per dag en wordt er geen wc papier gebruikt want daarvoor heeft God de mens nou eenmaal handen gegeven, aldus de Ghanese opvatting. Dieren kunnen letterlijk gaan en staan waar ze maar willen en wanneer een dier wordt afgeslacht wordt het dier volledig benut, geen stukje vlees, bot of orgaan wordt verspild. Dieren worden nooit zomaar afgemaakt. Daarvoor worden ze als veel te belangrijk en kostbaar beschouwd.

Hoofdstuk 5: Nationale en traditionele beleidsvorming met betrekking tot natuurbehoud

“En wat vind jij dat de overheid zou moeten doen aan deze problemen? Als er milieuwetten worden geformuleerd en ingesteld. Dat zal de grond beschermen. De overheid zou het planten van bomen moeten intensiveren.” (boer uit Zieng).

In de voorgaande hoofdstukken werd al duidelijk dat de rurale bevolking van mening is dat de natuurlijke omgeving beter beschermd moet worden. Maar welke maatregelen worden er genomen door de traditionele leiders en door overheidsinstanties? Wat vindt de rurale bevolking dat de rol zou moeten zijn van deze machthebbende instanties? In dit hoofdstuk komen de antwoorden op deze vragen naar voren.

Wanneer er aan de rurale bevolking gevraagd werd, wie zij vonden dat er naast hen zelf nog meer zorg moest dragen voor het behoud van de natuurlijke omgeving, werden er verschillende instanties genoemd, maar het merendeel sprak over de overheid, de Assembly en de traditionele leiders.

5.1 Traditionele gezag en de assembly

De traditionele leiders werden door veel van de mensen ook wel aangeduid als de opinieleiders. Deze groep bestaat uit de Chief, de zogenaamde Subchiefs en de gemeenschap oudste. Dit zijn de mensen die het meeste respect krijgen binnen de gemeenschap. Zij worden gezien als de leidinggevendenden van de gemeenschap met de Chief als belangrijkste opinieleider. De Chief was over het algemeen een oudere man van boven de zestig. Er zijn gemeenschappen ter sprake gekomen waar de Chief een stuk jonger was maar in zowel Zaazi, Pong Tamale als in Zieng was dit zeker niet het geval. De Chief heeft zijn eigen compound, een aantal ronde lemen huisjes verbonden door muurtjes. Er wordt ook vaak gesproken over de ‘chief’s palace’. Bij het betreden van zijn ‘paleis’ wordt men geacht door te knieën te buigen en niet als eerste te spreken.

Naast de opinieleiders, de ouderen van de gemeenschap, kent ook elke gemeenschap een ‘Assembly man’. Deze man is verbonden met de ‘district assembly’ een soort van gemeenteraad, die regelmatig bijeenkomt. De Assembly man vertegenwoordigt de gemeenschap bij deze district assembly. Hij of zij (meestal hij) wordt gekozen door de gemeenschap en de zittingstermijn is vier jaar. De Assembly mannen hebben zich ook op kleinere schaal verenigd in

zogenoemde 'subcomités'. De comités van het district komen ongeveer drie keer per jaar samen terwijl de subcomités veel vaker samen komen om zaken uit de gemeenschap te bespreken. De subcomités bestaan uit een aantal Assembly mannen uit de omliggende gemeenschappen.

Over de betrokkenheid van de traditionele leiders bestaan verschillende opvattingen. Hannah de scholiere uit Pong Tamale en een jongen uit Pong Tamale die samen op school zitten, gaven aan dat de Chief weinig interesse toonde in natuurbehoud. "De Chief zegt helemaal niks over de bosbranden". De Chief zou stukken gemeenschapsgrond verkopen voor veel geld zonder zich te bekommeren om wat er met deze grond zou gebeuren, volgens Hannah. Ook vanuit de organisatie klonken er gelijksoortige berichten. Het merendeel van de mensen gaf echter aan dat de Chiefs wel veel gaven om natuurbehoud en zich ervoor inzette. Hannah gaf aan dat zij dacht dat de mensen in de Noordelijke regio minder om de natuurlijke omgeving geven; dit zou gedeeltelijk veroorzaakt worden door de Chiefs. De mensen luisteren volgens haar alleen naar de Chief en niet naar andere instanties. Anderen beweerden ook dat de gemeenschap slechts alleen luistert naar de opinieleiders. Volgens Sarah zeggen de Chiefs heel weinig over natuurbehoud. Een van de oorzaken hiervan was volgens haar het feit dat bijna alle Chiefs ongeschoold zijn, en daardoor geen verstand hebben van milieukwesties.

"De overheid zou daarom meer moeten doen maar het zijn vooral de NGO's die begaan zijn met het behoud van de natuurlijke omgeving. Het probleem is dat de NGO's vaak maar kort blijven en dan weer gaan". (Sarah uit Pong Tamale). De Assembly man uit Pong Tamale gaf ook aan dat de overheid wel veel beloofd maar dat hier uiteindelijk weinig van terecht komt. Volgens Sarah zou de overheid allerlei beloftes doen tijdens de verkiezingen om stemmen te winnen, maar maken zij hun beloftes niet waar. Een oudere man uit de Zieng gemeenschap sluit zich hierbij aan met de volgende uitspraak:

"Ja, maar soms maken ze slechts lege beloftes, voor de verkiezingen zeggen ze gewoon dat ze dit en dat zullen doen maar aan het einde van het jaar, zullen zij de noodzaak zien voor de overheid om naar de gemeenschappen toe te komen en echt te gaan kijken en ze te steunen" (oudere man in Zieng)

Veel mensen gaven aan dat de overheid meer zou moeten doen aan de milieuproblemen. Suggesties die naar voren kwamen waren onder andere het

planten van bomen, het geven van de juiste zaden om bomen en planten te planten en om boeren financieel en materieel te steunen. Daarnaast moet de overheid proberen de werkgelegenheid en het onderwijs te verbeteren en meer voorlichting geven over milieubehoud. Aangegeven werd, dat er te weinig banen waren voor de boeren waardoor zij tijdens het droge seizoen geen baan hebben en deze ook niet kunnen krijgen omdat zij niet kunnen lezen en schrijven. De overheid zou meer scholen moeten bouwen en banen creëren voor mensen die niet kunnen lezen en schrijven. Daarnaast werd het bouwen van meerdere publieke wc's vaker genoemd, met als argument dat mensen dan niet meer in het wilde weg zouden urineren en ontlasten.

Een aantal personen gaf aan dat zij vonden dat milieuproblemen juist aangepakt moeten worden door de traditionele leiders in plaats van de overheid. Volgens hen zou de rurale gemeenschap eerder luisteren naar de traditionele leiders omdat ze daar meer respect voor hebben. Wanneer de overheid of andere instanties bijvoorbeeld zouden zeggen dat er geen bomen omgekapt mogen worden dan zou dit nog steeds stiekem gebeuren. Anderen gaven juist aan dat het de taak van de overheid is om de natuurlijke omgeving te beschermen en dat de traditionele leiders zich bezig moeten houden met meer 'traditionele zaken'. Zoals een van de vrouwen uit Zieng aangaf: "Dus als de Chief van de gemeenschap vertelt geen bomen te hakken, en de overheid vertelt hetzelfde, denk je dat mensen dan eerder naar de overheid of naar de Chief zullen luisteren? Ja, omdat de overheid de wet kan uitvoeren, maar de Chief, zij handelen alleen met traditionele kwesties." (oudere vrouw uit Zieng)

Een vergelijkbaar deel van de dorpsgemeenschap gaf aan dat het belangrijk was dat de overheid en de traditionele leiders zouden samenwerken, eventueel nog met andere instanties erbij. "Wie denk jij dat hier iets aan zou moeten doen, de overheid of de traditionele Chiefs? De traditionele doen hun deel en de overheid doet zijn deel." Aldus een van de mannen uit Pong Tamale. Menumatu, een van de vrouwen uit Zaazi, gaf een vergelijkbaar antwoord: "Dus wie zou hier wat aan moeten doen? (.milieuproblemen...)? Onze traditionele leiders, onze 'chairmans', onze lokale overheid, onze overheid zou ook iets moeten doen." (vrouw uit Zaazi)

Een van de oudere mannen uit Zieng gaf aan dat het de ouderen van de gemeenschap zijn, die zich moeten inzetten voor natuurbehoud om het goede voorbeeld te geven voor de komende generaties. Een man uit Pong Tamale gaf aan dat het juist niet zinvol is om tegen anderen uit de gemeenschap te zeggen wat ze wel en niet moeten doen omdat ze toch alleen naar de Chief zouden luisteren. Echter geeft hij wel aan dat er toch ook mensen zijn die niet naar de

Chief luisteren. De planning officer van het Drylandsproject was er van overtuigd dat de Chiefs en de Assembly man zeer betrokken zijn in het behoud van de natuurlijke omgeving. Hij beargumenteerde zijn mening met het volgende voorbeeld: "We hebben een comité opgesteld dat de 'taxforce' wordt genoemd, zij zullen de activiteiten van de mensen observeren die bomen kappen of branden, en de Chiefs hebben een vertegenwoordiging daarin, dus de Chiefs zijn volledig bewust en werken goed mee op dat gebied" (Planning officer EPA)

Zoals blijkt uit de voorgaande citaten, verschillen de meningen en opvattingen over de betrokkenheid van de Chief en de overheid in het behoud van de natuurlijke omgeving per persoon. Over de manier waarop de overheid of de traditionele Chiefs de natuurlijke omgeving moeten beschermen bestaan er ook verschillende opvattingen. Ik vroeg aan Momolu uit Zaazi wat de Chiefs en de andere opinieleiders op het moment deden voor de natuurlijke omgeving.

"Zij proberen het* te stoppen (*bomen kappen) maar mensen proberen het te verbergen, maar wanneer ze zien dat je bomen kapt, dan zullen ze je zeker straffen, maar mensen verstoppen zich en gaan diep het bos in om bomen te kappen." (Momolu Zaazi)

Momolu begon hier over de straffen die soms gegeven kunnen worden aan de mensen die toch bomen kappen. Hij gaf geen verdere uitleg over wat deze straffen inhielden. Uit gesprekken bleek dat het niet helemaal verboden werd om bomen te kappen mits er een goede reden was voor het kappen van de boom. Wanneer een boom dood of droog was, zoals dat werd genoemd, mocht deze in ieder geval wel gekapt worden tenzij het een heilige boom of 'geesten boom' was. Meerdere mensen gaven aan dat zij vonden dat er regels en straffen moeten komen om de bomen te beschermen. Deze regels en straffen zouden er voor moeten zorgen dat mensen stoppen met het onnodig kappen van bomen en het branden van bos. In Zaazi lijken deze maatregelen al te werken gezien het feit dat er al lange tijd geen bosbranden meer zijn gesticht binnen hun gemeenschap.

De Assembly man uit Pong Tamale gaf aan dat er in een van de bijeenkomsten van het Assembly district werd afgesproken dat wanneer iemand betrapt wordt op het stichten van een bosbrand, deze persoon aangegeven kan worden binnen de gemeenschap en er een straf voor diegene bedacht wordt. Wanneer hij of zij de straf niet accepteert kan de persoon overgeven worden aan de politie. Ook in Zaazi wordt iemand naar de Chief gestuurd wanneer deze betrapt wordt op het kappen van bomen of het in brand steken van bos, volgens een van de oudere uit de gemeenschap. De persoon kan een straf krijgen en soms komt diegene er van af met slechts een waarschuwing. "Wanneer iemand bos in brand steekt, en we

betrappen diegene, dan moeten we hem naar de Chief sturen voor een straf of voor een waarschuwing, zodat hij dat de volgende keer niet meer zal doen" (een dorpouder uit Zaazi)

Deze uitspraak lijkt in tegenstelling te staan tot het verhaal van de jongen uit Pong Tamale over het gebrek aan interesse voor natuurbehoud van de Chiefs. De jongen vertelde dat er binnen zijn gemeenschap geen regels waren voor het kappen van bomen en dat er nog steeds heel veel bosbranden worden gesticht. Naast de Chief werd ook de overheid genoemd als een instantie die regels en wetten zou moeten instellen om de bomen en de natuurlijke omgeving te beschermen. Hierbij werd aangegeven dat een goede samenwerking tussen overheidsinstanties en traditionele leiders, belangrijk is om wetten en regels succesvol te maken. Zoals naar voren komt in de uitspraak van Momolu de parelhoender fokker uit Zieng: "Een wet zou ingesteld moeten worden door de gemeenschap Chief, de district assembly, de assembly man en de centrale overheid, zij zouden moeten samenwerken en met wetten moeten komen, bindende strenge wetten." (Momolu uit Zieng).

Een van de oudere mannen uit Pong Tamale gaf aan dat het belangrijk is dat de overheid wetten instelt om de traditionele leiders te laten participeren in natuurbehoud: "Wat betreft de traditionele Chiefs; pas als de implementatie vanuit de overheid komt, dan zullen de traditionele Chiefs betrokken zijn, dat zal het vooruit duwen, maar de overheid en de Chiefs moeten samenwerken" (oudere boer Pong Tamale).

Niet alleen op het gebied van bomen moeten er wetten en regels komen, ook aan het afvalprobleem en het watertekort moet gewerkt worden volgens de rurale bevolking. Suggesties waar zij mee kwamen waren bijvoorbeeld het aannemen van mensen binnen de gemeenschap om samen het vuilnis op te ruimen, te verzamelen en te verbranden. Meerdere mensen, waar onder Izahacu uit Zaazi, begonnen over het aanwijzen van een gemeenschappelijke dumpplek voor het afval om te voorkomen dat mensen hun afval overal in de gemeenschap neergooiden. Een van de mannen uit Zieng begon zelfs over het instellen van wetten voor het afvalprobleem. Een vrouw uit de Zieng gemeenschap zei hierover het volgende: "Het zou beter zijn als de Assembly de gemeenschap een gemeenschappelijke afval dump plek zou geven. Ze moeten dit realiseren met een 'bio-wet'. Zodat mensen gestraft worden wanneer zij hun vuilnis in of rondom het huis dumpen. Zonder deze regels zal het niet werken, mensen zullen nog steeds hun afval gewoon dumpen." (vrouw uit Zieng)

Isifu uit Zaazi was de enige persoon die met het idee kwam om de overheid prullenbakken te laten plaatsen om het vuil in te verzamelen.

Over het water probleem werd gezegd dat de overheid voor meer waterpompen moest zorgen in elke gemeenschap. Een van de vrouwen uit Zaazi vertelde wat de overheid moet doen aan het waterprobleem:

“Oke maar ik denk dat als zij (de overheid) waterputten graven, voor elke gemeenschap, en ondersteuning bieden. Er zijn gebieden waar het water bij de dammen verdampt, deze moeten ze weghalen. Er moeten nieuwe waterputten voor de gemeenschappen komen, dat zal ons ook helpen. Waterputten voor drinkwater en een dam voor onze dieren.” (Vrouw uit Zaazi)

Hoofdstuk 6: Belang van het Drylandsproject

In het vorige hoofdstuk is beschreven wat de rurale opvattingen zijn over het behoud van de natuurlijke omgeving. Het Drylandsproject is een project gericht op ontwikkeling en het behoud van de natuurlijke omgeving. Het project is actief in de Zaazi en de Zieng gemeenschap. Wat is het belang van een dergelijk project voor de rurale bevolking en hoe staan zij tegenover dit soort projecten? Hier zal ik verder op ingaan in dit hoofdstuk. Daarnaast zal ik kijken naar de rol van de rurale bevolking in de besluitvorming van het Drylandsproject.

Binnen het Drylandsproject ben ik naar twee activiteiten gaan kijken, namelijk naar de bomenkwekerij in Zaazi en naar de parelhoender fokkerij in Zieng. Hieronder zal een korte beschrijving worden gegeven van de twee activiteiten alvorens er verder wordt ingegaan op de opvattingen van de rurale bevolking over deze specifieke projecten, het Drylandsproject in het algemeen en andere projecten waar men bekend mee is.

6.1 Bomenkwekerij en parelhoender fokkerij

Bomenkwekerij

Toen ik bij de Zaazi gemeenschap aankwam bleek er maar één iemand officieel betrokken te zijn bij de bomenkwekerij, en dat was Izahacu. Hij is door de gemeenschap geselecteerd. Gaandeweg werd duidelijk dat ook mijn uiteindelijke hoofdinformant Isifu betrokken was bij de bomenkwekerij. Zij legden beide uit dat wanneer zij hulp nodig hebben er mensen uit de gemeenschap komen helpen. Dit kunnen zowel mannen als vrouwen zijn.

Izahacu en een aantal mannen uit de gemeenschap zijn aan het werk in de bomenkwekerij. In het midden van het omheinde stuk grond ligt een grote stapel afgekloven mangopitten. Izahacu legt uit dat er een soort zandbed wordt gemaakt waar ze de mangopitten inleggen, hier overheen gooien ze zand en dan wordt er zo nu en dan water gegeven tot er iets begint te groeien. De inheemse mangoboompjes worden uiteindelijk gepot en vervolgens geënt. Van het Drylandsproject hebben ze vier genetisch gemanipuleerde mangobomen gekregen waarvan ze kleine stukjes tak afhaken. Izahacu legt uit dat de mango's van deze bomen veel groter zijn dan van de inheemse mangoboom. Een paar jongens helpen met onkruid wieden terwijl Izahacu bezig is met het enten. Hij maakt gebruik van een

tangetje en een mesje. Bij het onkruid wieden wordt een hout met ijzeren hak gebruikt. Soms kopen NGO's de gemanipuleerde (geënte boompjes) mango bomen op, om die weer door te verkopen of te geven, aan andere boeren en soms komen er boeren om de boompjes te kopen. Zo nu en dan geven zij wat van de mango's aan de rest van de gemeenschap. Ik vraag wie hen verteld heeft hoe ze moeten stekken en ze vertellen dat de MOFA dit heeft verteld en dus niet het Drylandsproject. De grond is ze geschonken door de Assembly Aid (die huren de grond) en de gemeenschap betaalt de water rekening.

Parelhoender fokkerij

De parelhoender fokkerij is opgezet in Zieng. Ook bij deze activiteit bleek er maar één boer betrokken te zijn, die geselecteerd is door de eigen gemeenschap. De geselecteerde man was Momolu, die naast de fokkerij ook op zijn akkers werkt.

De parelhoenders waren meestal niet in hun hok en liepen overdag gewoon rond door het dorp. Ze kwamen 's avonds weer terug om te eten. De kleintjes en de eieren worden op gebroed in een schuurtje bij Momolu huis. Het gaat goed met de activiteit en er zijn veel kleintjes. Momolu gaf aan dat, als er heel veel parelhoenders zijn, hij wat eieren aan andere boeren in de gemeenschap zal geven, zodat ook zij parelhoenders kunnen gaan fokken. Zo kunnen zij delen in zijn winst. Hij vertelde wel dat het hok te klein en te warm is voor de parelhoenders.

6.2 Rurale opvattingen belang Drylandsproject

Doordat er per activiteit maar één persoon in Zieng en twee personen in Zaazi betrokken zijn, waren veel mensen in de gemeenschap niet zo bekend met de activiteiten en het Drylandsproject zelf. De meeste mensen wisten wel wat het Drylandsproject ongeveer was, en welke activiteit er in hun gemeenschap aanwezig was maar veel verder dan dat ging hun kennis erover niet. In Pong Tamale waar geen activiteiten van het project aanwezig waren was helemaal niemand bekend met het Drylandsproject. Wel hadden een aantal mannen en vrouwen gehoord van het Environmental Protection Agency en van andere milieuprojecten. Hierover meer onder het kopje 'andere projecten'. Zelfs de mensen die wel betrokken zijn bij de bomenkwekerij of de parelhoender fokkerij waren nauwelijks bekend met de andere activiteiten.

Ahmed legde uit dat de boeren die direct betrokken zijn bij het Drylandsproject zijn uitgekozen door de gemeenschap zelf. Zij hebben besloten wie er het meest

geschikt zou zijn voor een dergelijke activiteit. Deze boeren zijn Izahacu in Zaazi en Momolu in Zieng. De redenen voor hen om mee te werken aan het project zijn gemengd. Zij gaven aan dat ze het belangrijk vonden om de natuurlijke omgeving te behouden en te beschermen en daarnaast gaven zij aan dat het hen hielp om een inkomen te verwerven. De parelhoender activiteit zorgt ervoor dat Momolu in het droge seizoen als er op het land weinig werk is, toch nog een bezigheid heeft. Hij kan in deze rustige periode zijn tijd besteden aan de parelhoenders om op die manier toch nog een inkomen te verwerven.

Isifu, de man uit Zaazi die ook helpt bij de bomenkwekerij gaf aan dat hij meehielp, omdat het geld en eten oplevert voor de gemeenschap en zijn familie.

Zowel Isifu, Momolu als Izahacu gaven aan dat zij het belang in zagen van het Drylandsproject. Zo vertelde Momolu dat het hem heeft veranderd: dat hij voor het Drylandsproject kwam, stukken grond verbrandde en bomen kapte. Door het Drylandsproject is hij bewust geworden van de negatieve effecten van deze acties. Tegenwoordig vertelt hij zelfs aan anderen in de gemeenschap dat het niet goed is om bomen te kappen. Isifu gaf aan dat het belangrijk is dat het project hen financieel ondersteunt in het opzetten van een bomenkwekerij omdat zij hier zelf de middelen niet voor hebben en Izahacu was van mening dat de bomenplantage effectief is maar dat het moet worden uitgebreid zodat er meer mensen betrokken kunnen worden voor het creëren van meer werkgelegenheid. Daarnaast vind hij dat er meer financiële en materiële steun moet komen voor de bomenkwekerij om het werk makkelijker te maken. Hij beschouwde het als een belangrijk punt dat meer mensen in de gemeenschap bomen kunnen planten. Op de vraag wat hij het belangrijkste vond in het Drylandsproject antwoordde Izahacu: "Het belangrijkste is bosbehoud, hoe we onze natuur moeten beschermen, de bomen, geen bomen kappen, het stoppen van bosbranden, dit zijn enkele van de belangrijke dingen." (Izahacu uit Zaazi) De rest van de Zaazi gemeenschap die wel bekend was met het Drylandsproject was van mening, dat het goed was dat het project hier kwam. Waar zij vooral over te spreken waren was het verstrekken van vee en graasgrond aan de boeren en het planten van bomen. Iedereen uit de gemeenschap waar ik mee gesproken heb, gaf aan dat hij of zij wel betrokken zou willen zijn in het Drylandsproject of een ander natuurproject. Het laatste gold ook voor de inwoners van Pong Tamale. Het was opvallend dat er in de Zieng gemeenschap een aantal mensen waren die nauwelijks of zelfs niet bekend waren met het Drylandsproject. In de Zaazi gemeenschap kwam dit niet voor.

In de Zieng gemeenschap was men vooral bekend met de parelhoender fokkerij. Zij gaven aan dat de boer, die hierbij betrokken was, het goed deed; zijn

inkomen was verbeterd en de activiteit werd daarom als effectief beschouwd. Ook binnen Zieng begon men merendeels over het krijgen van land en vee voor het creëren van een beter inkomen. Slechts een van de boeren begon over het promoten van andere capaciteiten: "Als ze de capaciteit zouden kunnen geven of de vaardigheden voor handwerk, om de capaciteiten voor handwerk te verbeteren" (man uit Zieng)

Enkele vrouwen uit Zieng en Zaazi waren van mening dat er meer vrouwen betrokken zouden moeten worden in het project.

Verschillende personen benadrukten dat het belangrijk is wanneer het Drylandsproject komt vertellen over het behouden en beschermen van de natuurlijke omgeving en informatie geeft over de negatieve effecten van onder andere het branden van bos en het kappen van bomen en hoe men om moet gaan met de natuurlijke omgeving. Zoals een van de vrouwen uit Zieng aangaf: "Het is goed, want toen we nog jong waren was de natuurlijke omgeving om Zieng heen, het bos was dichter, er waren genoeg bomen voor ons om de 'shea' noten te rapen en we konden de 'Dowa' boom gebruiken en er was genoeg brandhout. Maar sinds ik een meisje ben is de natuurlijke omgeving aangetast, het hele gebied wordt heter en droger, en dat is waarom ik denk dat het heel belangrijk is als het Drylandsproject ons over deze dingen verteld." (vrouw uit Zieng)

Er werd mij verteld dat de Drylands organisatie eens in de zoveel tijd langskomt om informatie te geven over het behoud van de natuurlijke omgeving en het tegengaan van brandstichting. Naar voren kwam dat de mensen uit de gemeenschap ervan overtuigd zijn dat uiteindelijk de hele gemeenschap zal profiteren van de activiteiten van het project. Een man uit Zieng zei over de parelhoender fokkerij: "Als de parelhoenders eenmaal toenemen in aantal dat zal de hele gemeenschap daarvan profiteren." (man uit Zieng) En een man uit Zaazi zei over de bomenkwekerij: "Ze (Drylands organisatie) geven bomen om te planten, die bomen zullen ons helpen. Als je brandhout wil kun je het krijgen, de hele gemeenschap, we kunnen het hout gebruiken voor onze daken." (man uit Zaazi).

Naast het planten van bomen, het geven van informatie en de parelhoender fokkerij geeft de organisatie ook speciale gecertificeerde zaden van de MOFA aan de boeren. Hierdoor verbetert de oogst en hebben zij meer opbrengst en voedselveiligheid door het jaar heen, vertelde een van de mannen uit Zaazi. Hoewel de organisatie zelf aangeeft zeer regelmatig langs te komen en allerlei

bijeenkomsten en discussies te organiseren bleek na de gesprekken met de rurale bevolking dat de organisatie aan het begin ongeveer twee keer per maand langskwam maar dat dit al lange tijd niet meer het geval is. Wanneer er mensen van de organisatie langskomen, geven ze informatie over het beschermen van de bomen en de grond en hoe men de natuurlijke omgeving schoon moet houden. Daarnaast worden er af en toe gemeenschapsbijeenkomsten gehouden. Het merendeel van de keren dat er iemand langskomt, gaat het alleen om het kijken naar de betrokken boer en hoe hij het doet bij de activiteit. Op de vraag wat het belangrijkste doel van de organisatie was, gaf een van de mannen uit Zieng als antwoord:

“Zij willen dat de mensen hun leefwijze ontwikkelen. Als je in de gemeenschap bent dan komt de Assembly langs en zij willen ons helpen.”

6.3 Rol van rurale bevolking in besluitvorming

Waar sommige mensen alleen spraken over het geven van informatie door het Drylandsproject, gaven andere mensen juist aan dat er groepsgesprekken en discussies zijn met de hele gemeenschap zodat iedereen kan meepraten over management van de natuurlijke omgeving. Het werd duidelijk dat dit echter zelden gebeurt.

Over “of de organisatie genoeg aandacht besteed aan de gemeenschap” verschillen de meningen. De een vindt dat ze vaker moeten komen en niet alleen moeten praten over de betreffende activiteit in de gemeenschap. Terwijl andere juist weer vinden dat de Drylandsorganisatie wel vaak komt en met alle mensen uit de gemeenschap spreekt. Toch vond het merendeel van de mensen dat het Drylandsproject genoeg aandacht gaf aan de gemeenschap.

Eens in de maand komt er iemand van het Drylandsproject kijken bij de parelhoenders en om in het notitieboek te schrijven waarin alle ontwikkelingen rondom de parelhoenders worden bijgehouden en genoteerd vertelde Momolu. Ze vragen hem soms om zijn mening. Wanneer hij zijn mening geeft luisteren ze wel geeft Momolu aan. “Ze zullen luisteren, ik kan ze dingen vertellen, Rome is niet in één dag gebouwd dus, het is een geleidelijk proces.”

Isifu en Izahacu gaven echter aan dat hun mening nooit wordt gevraagd door het Drylandsproject. Zij vertelden dat de mango bomen en de andere bomen het slecht doen maar dat zij dit niet aan de organisatie hebben verteld. De organisatie geeft hen wel informatie maar vraagt niet om informatie. Dit zou verklaard kunnen worden doordat het maar een klein project is en het nog niet zo lang bezig is volgens Isifu en Izahacu.

Dat de organisatie wel luistert naar de wensen en meningen van de rurale bevolking blijkt uit het feit dat zij in de verschillende gemeenschappen zijn overgeschakeld op het geven van stukken grond en vee aan de rurale bevolking. Bijna iedereen begon erover dat zij grond en vee wilden, omdat dit de beste manier was om hun levensstandaard te verbeteren. Ook de organisatie gaf aan dat dit een goede methode was en dat de boeren die zij hadden voorzien van grond en vee erg tevreden waren.

De planning officer van het Drylandsproject gaf aan dat er wel degelijk ruimte is voor de gemeenschappen om hun ideeën en wensen te delen met de organisatie. Hij vertelde dat de boeren regelmatig met ideeën en opties komen. De organisatie neemt deze ideeën in overweging, en maakt gebruik van de ideeën in het ontwerpen van nieuwe plannen. Deze ideeën worden door de organisatie naar het EPA gebracht.

Zoals de planning officer beschrijft: "Dus we namen het aan en maakten een voorstel voor de EPA om kleine graaslanden op te nemen in het programma. Dus ze (rurale gemeenschap) kunnen dingen inbrengen in het programma. Wanneer we ze ontmoeten dan noteren we hun ideeën, en die ideeën worden opgenomen in de plannen. Het is gebaseerd op de gemeenschap." (planning officer)

Ahmed vertelde dat er soms mensen van de EPA uit Accra komen om te zien wat er al bereikt is en hoe het project loopt. Daarna is er een bijeenkomst om eventuele problemen en plannen te bespreken. Ik vroeg hem hoe zij de lokale bevolking in het project betrokken. Hij zei dat de meeste activiteiten door de bevolking zelf worden uitgevoerd en dat zij daarom volledig betrokken zijn. 'Onze functie is slechts als supervisor.' Aldus Ahmed. Hij vertelde dat, elke keer als hij de gemeenschappen bezoekt, hij naar de mening van de bevolking vraagt over de natuurlijke omgeving. Ahmed bezocht de Zieng en Zaazi gemeenschap bijna wekelijks en was bekend met bijna iedereen in de gemeenschap. Hij vertelde over het tot stand komen van dergelijke bijeenkomsten:

"Als er een bijeenkomst is dan komen de boeren om te praten. Meestal organiseren wij deze bijeenkomsten. Wij van het assembly district. Wij gaan naar de gemeenschap, naar het paleis van de Chief en geven dan een onderwerp waar hij over kan praten met de gemeenschap. De Chief zal over het onderwerp praten en vertellen aan de gemeenschap dat dit het onderwerp is waar de ze de bijeenkomst mee zullen beginnen. En dan wordt er een discussie gestart, we praten niet alleen. Iedereen praat. Ook

de gemeenschap zal praten, en dat wat je niet weet dat schrijft je op.”
(Ahmed)

Een keer per maand vinden deze bijeenkomsten plaats volgens Ahmed. Dit lijkt in tegenstelling te staan met de uitspraken van de rurale bevolking die aangaven dat de bijeenkomsten slechts een aantal keer per jaar plaatsvonden. Van deze bijeenkomsten worden rapporten gemaakt die naar de regio opgestuurd worden, die het vervolgens toevoegen aan hun eigen rapporten waarnaar het vervolgens wordt doorgestuurd naar het hoofdkantoor in Accra volgens Ahmed.

Een van die bijeenkomsten vond plaats toen Ahmed mij wilde introduceren in de gemeenschap. Tijdens deze introductie begon hij een verhaal in de lokale taal. Hij vertelde mij na afloop dat hij het had gehad over het belang van het Drylandsproject en over het belang van de natuurlijke omgeving, om deze te beschermen. De bijeenkomst ging als volgt:

Voor het eerst aangekomen in de Zieng gemeenschap. Ahmed gaat mij voorstellen aan de gemeenschap. Zittend op een houten bankje tussen alleen maar mannen in een U-vorm. Aan de zijkant staan een aantal vrouwen en kinderen nieuwsgierig toe te kijken. Ze mogen dichtbij komen maar niet in de kring zelf. Behalve de 'vrouwenleidster', zij mag er wel tussen zitten. Ahmed staat aan de open kant van de U zijn verhaal te doen in het Dagbani. Het duurt behoorlijk lang en andere mensen krijgen weinig kans om iets te zeggen. Heel af en toe is er tussendoor een man die zijn mond opentrekt maar daar blijft het dan ook bij. Ook de vrouwen roepen af en toe wat. Ahmed vertelde later dat hij een dergelijke toespraak vaak houdt om hen te wijzen op het belang van het Drylandsproject, het belang van de lokale ontwikkeling en het behoud van de natuurlijke omgeving. Toch lijkt deze bijeenkomst in tegenstelling te staan tot de eerdere beweringen dat iedereen in de gemeenschap mee mag praten en er openlijk gediscussieerd wordt. Het was duidelijk een mannentaferreeel waar ik een grote uitzondering op vormde.

6.4 Andere projecten

Voornameijk in de gemeenschap van Pong Tamale maar ook in de andere gemeenschappen is lang niet iedereen bekend met het Drylandproject of met een andere milieuorganisatie. Toch gaven een aantal mensen aan wel bekend te zijn of in ieder geval gehoord te hebben van een milieuorganisatie in hun eigen

gemeenschap.

Bijna iedereen uit de drie gemeenschappen gaf aan, dat zij het belangrijk vinden dat er milieuorganisaties zijn om de natuurlijke omgeving te behouden en dat zij hierin betrokken zouden willen worden. Wel leken zij daarbij merendeels geïnteresseerd te zijn in werk en inkomsten in plaats van in het behoud van de natuurlijke omgeving op zich.

Uit de verhalen van de gemeenschap bleek dat er geen internationale NGO's actief zijn. Het belangrijkste wat deze organisaties kunnen brengen volgens velen was ontwikkeling en educatie. Belangrijke punten waar de NGO's op milieu gebied volgens de rurale bevolking aandacht aan moesten besteden was het beschermen van de bossen en het tegengaan van de bomenkap en bosbranden. Een enkele boer noemde ook het afvalprobleem als punt.

Projecten of organisaties die werden genoemd waren: ITMC, de MOFA en Assembly Aid. De planning officer van het Drylandsproject gaf aan dat er naast het Drylandsproject ook andere projecten actief waren binnen de gemeenschap die zich op andere onderwerpen richten, maar waar zij wel mee samenwerkten. Hij noemde de CLDS (Community Led data sanitation) die zich bezighouden met water en sanitaire voorzieningen in de gemeenschap. De MOFA (ministry of food and agriculture) werd het meest genoemd en komt naar de gemeenschap om mensen informatie te geven over hoe ze de natuurlijke omgeving kunnen beschermen en over hun werk op het platteland; hoe zij te werk moeten gaan, wanneer en hoe zij hun gewassen moeten beschermen, enzovoort. De MOFA is landbouw gericht en helpt ook met het behandelen van zieke dieren, onder andere door het geven van vaccinaties voor een lagere prijs. Daarnaast werd er veel gesproken over de Assembly Aid. Ook de Assembly aid zou regelmatig langskomen om de boeren te steunen en informatie te geven. Isifu gaf echter aan dat zij al een lange tijd niet meer waren geweest. Wel vertelde hij wat de Assembly Aid deed voor de gemeenschap: "De Assembly Aid, zij hebben compost geïntroduceerd, zij hebben ons laten zien hoe je compost maakt, en ze hebben ons deze bomen gegeven, en elke boer krijgt een aantal bomen op zijn land."

De Assembly man van Pong Tamale was zeer enthousiast over de hulp van de MOFA. Zo zou de MOFA naast het helpen bij het behandelen van ziek vee en het geven van informatie ook financiële en materiële steun geven aan de boeren. Hij sprak over de 'farming inputs' waar zij soms in voorzien. Hierbij doelde hij op het geven van zaden, machines en gereedschap. Izahacu gaf aan dat de MOFA op het

gebied van brandbestrijdingstrainingen niet actief is maar de Assembly Aid weer wel. Het lijkt erop dat de MOFA en de Assembly Aid samen werken en elkaar aanvullen. Uit de gesprekken met verschillende boeren kwam naar voren dat de MOFA en de Assembly Aid samen meer hulp bieden en informatie geven over landbouw en bosbouw methoden dan het Drylandsproject.

Conclusie

' Survival is my number one priority, everything else comes later, if at all, later.' (Appiah 2009: 482).

Het hierboven gegeven citaat van Appiah (2009) is zeer typerend voor de uitkomsten van mijn onderzoek zoals ook uit verschillende van de hoofdstukken blijkt. Ik heb mijn onderzoek uitgevoerd in het Savelugu district in de Noordelijke regio van Ghana, waar ik gekeken heb naar de lokale opvattingen van de rurale bevolking over natuurbehoud in het algemeen en over een natuurbehoud- en ontwikkelingsproject wat in de inleiding is besproken namelijk het Drylandsproject. Hierbij heb ik mij op de drie rurale gemeenschappen Zieng, Zaazi en Pong Tamale gericht. In Zieng en Zaazi is het Drylandsproject actief; een project onder leiding van de Environmental Protection Agency die verschillende activiteiten in de rurale gemeenschappen van Savelugu uitvoert ter bevordering van de ontwikkeling van de rurale bevolking en het behoud van de natuurlijke omgeving zoals in hoofdstuk twee werd beschreven. Zij proberen dit te bewerkstelligen door middel van het bieden van alternatieven voor de huidige levenswijze van de rurale bevolking. In Zieng heeft de organisatie een Parelhoender fokkerij opgezet en is één boer door de gemeenschap uitgekozen om hier aan mee te werken. De parelhoender fokkerij bestaat uit een groot houten hok met daarin een stuk of honderd parelhoenders, die zich onderling voortplanten. In de Zaazi gemeenschap is een bomenkwekerij opgezet met voornamelijk mangobomen. Deze bomenkwekerij moet ertoe bijdragen dat er meer bomen in de gemeenschap komen en een bron van voedsel (mango's) vormen. Naast deze twee gemeenschappen ben ik naar Pong Tamale geweest. Deze gemeenschap was in economisch opzicht een stuk ontwikkelder dan de andere twee dorpen o.a. te zien aan: de aanwezigheid van elektriciteit, meerdere scholen en enkele satellietschotels hier en daar. Zaazi was het minst ontwikkeld zonder elektriciteit, scholen, publieke wc's of nabij gelegen waterpompen. In Pong Tamale was het Drylandsproject niet aanwezig.

In hoofdstuk 1 ben ik ingegaan op de ontwikkelingen die zich hebben afgespeeld binnen de milieuantropologie en de ontwikkelingssector. Binnen de milieuantropologie is men van mening dat er geen sprake is van een cultuur-natuur dichotomie waarin de menselijke cultuur de natuur altijd zou aantasten. Dirgha e.a. (2006) gaven aan dat mensen zich wel degelijk bewust zijn van de milieusituatie en hun leefstijl en gedrag daarop aanpassen. Zij gaf echter wel aan, dat de bereidheid van mensen in ontwikkelingslanden om meer te betalen voor de

bescherming van de natuurlijke omgeving en de verandering in consumptiepatronen, beperkt wordt door de economische omstandigheden; hierdoor draaien de consumptiepatronen grotendeels om de basisbehoeften. Uit mijn onderzoeksdata komt naar voren, dat hier inderdaad sprake van is bij de rurale bevolking in Savelugu. Dit neemt niet weg dat de staat van de natuurlijke omgeving wel degelijk van invloed is op het gedrag van de rurale bevolking in het Savelugu district. Verschillende factoren kwamen naar voren die van invloed bleken te zijn op de mate waarin zich mensen bewust zijn van en zich bezighouden met de natuurlijke omgeving waar ik later in deze conclusie op in zal gaan.

Binnen zowel de milieuantropologie als binnen de ontwikkelingssector is er in de loop der jaren meer nadruk komen te liggen op de betrokkenheid van de lokale bevolking in natuurbehoud en inheemse kennis. Zij wordt meer betrokken in ontwikkelingsprojecten. De nadruk binnen de ontwikkelingssector is komen te liggen op structurele armoedebestrijding met het idee dat deze manier van armoede bestrijding ook positieve gevolgen zal hebben voor de natuurlijke omgeving. De OECD sprak over het multidimensionele concept van armoede waarbij er vanuit gegaan wordt dat armoede en de natuurlijke omgeving onlosmakelijk verbonden zijn en ontwikkeling en verbetering van de een zal leiden tot verbetering van de ander. Belangrijke concepten die naar voren kwamen in hoofdstuk 1 zijn duurzame ontwikkeling en de 'sustainable livelihood approach'. Duurzame ontwikkeling werd al omschreven als ontwikkeling die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien te schaden. En de sustainable livelihood approach beschreef de OECD als 'de betere toegang tot verschillende faciliteiten (waaronder onderwijs) om de capaciteiten en mogelijkheden van de rurale armen te verbeteren.

De belangrijkste milieuproblemen die in hoofdstuk 2 naar voren komen zijn bodemdegradatie en ontbossing. De bodemdegradatie is een ernstige bedreiging voor de landbouwproductie en in die zin dus ook voor de boeren in Ghana. Aangegeven wordt dat er vanuit de overheid meer nadruk is komen te liggen op de rol van de rurale bevolking in het beheren van de bossen en de eigen natuurlijke omgeving. In hoofdstuk 3 wordt een omschrijving gegeven van de Zieng, Zaazi en Pong Tamale gemeenschap zoals hierboven al is beschreven.

In hoofdstuk 4 komt naar voren dat alle mensen waar ik mee gesproken heb, bewust waren van de verschillende milieuproblemen in hun omgeving en daarbij de bomenkap en bosbranden als grootste milieuprobleem zagen. Zij leken zich

bewust te zijn dat wanneer dit probleem zich op dezelfde schaal zou doorzetten, zij binnen een aantal decennia een groot hout tekort zullen gaan krijgen. Daarnaast speelt de conditie van de bodem een grote rol voor hen. Het merendeel van de inwoners leek zich minder zorgen te maken om het afvalprobleem, maar benoemde dit probleem wel. Toch waren de gemeenschappen bezaaid met afval en levert dit zowel grond- als luchtvervuiling op na de verbranding ervan. Hier leken veel mensen zich niet bewust van te zijn. De reden, waarom met name de bomen als heel belangrijk worden beschouwd, is de vele verschillende functies van de bomen en het bos, waaronder het leveren van voedsel, brandhout en medicijnen en de bescherming die de bomen bieden tegen wind, regen en felle zon. Daarnaast bestaat er het geloof onder de Dagomba's dat bepaalde bomen geesten bezitten of beschermen. Bomen worden gekapt voor brandhout of om te verkopen voor het verwerven van een extra inkomen, vooral in het droge seizoen als er geen ander werk is. Bos wordt meestal verbrand voor de jacht op bosdieren of om nieuwe landbouwgrond te creëren. Alle mensen vonden dat de bomen, maar ook de grond, beter beschermd moesten worden. Toch waren er wel mensen die kunstmest gebruikten voor de grond in plaats van organische mest. De keuze tussen het gebruiken van kunstmest of organische mest hing af van de beschikbaarheid, prijs, opbrengsten en de mate waarin iemand zich er bewust van was, dat de kunstmest slecht was voor de vruchtbaarheid van de grond.

Naar voren kwam dat natuurbehoud vooral belangrijk is omdat de natuurlijke omgeving een belangrijke bron van inkomsten vormt. Het merendeel van de bevolking is boer en is voor zijn of haar werk totaal afhankelijk van de conditie van de natuurlijke omgeving. Daarnaast gaven de mensen aan dat zij geen alternatieven hadden voor het werk wat ze nu deden. Vergelijkbare resultaten kwamen naar voren in het onderzoek van Cromwell (2001:9) naar lokale boeren in Malawi en hoe deze aankijken tegen het concept van duurzame landbouw. Ook daarin werd geconcludeerd dat het voor de meeste boeren leek te gelden dat de opbrengsten de belangrijkste afweging vormden om te besluiten om wel of geen gebruik te maken van bepaalde methoden en technieken. Deze afhankelijkheidsrelatie komt overeen met de in hoofdstuk 1 aangehaalde uitspraak van Hawley (1986:4-5) die de relatie van de mens met diens ecosysteem omschrijft als 'de mens heeft toegang nodig tot de natuur. De natuurlijke omgeving is de enige bron van bestaan en kennis die de mens nodig heeft voor zijn voortbestaan. De afhankelijkheidsrelatie met de natuur is altijd aanwezig gedurende het leven'. Er kan dus gesteld worden dat overleven misschien de eerste prioriteit is van de lokale bevolking, maar om te kunnen

overleven hebben zij hun natuurlijke omgeving nodig. Deze twee elementen kunnen niet los van elkaar worden gezien. Dus wanneer zij beslissingen nemen, die ten koste gaan van de natuurlijke omgeving, omdat zij denken dat deze op de korte termijn voordelen zullen opleveren, zullen deze eerder een gevolg zijn van gebrek aan bewustzijn of gebrek aan alternatieven dan dat er sprake is van desinteresse ten opzichte van de natuurlijke omgeving. Naar voren kwam dat wanneer mijn onderzoekspopulatie wel andere initiatieven zou krijgen zij zich aan zullen passen in hun gedrag. Zij zouden dan minder snel de behoeften hebben aan bomenkap en het stichten van bosbranden om aan een inkomen te komen. Naast zorgen over de economische belangen maakte de rurale bevolking zich zorgen om de toekomst van de kinderen wanneer de natuurlijke omgeving nog verder zou aftakelen. Educatie lijkt van invloed te zijn op de heersende opvattingen. Des te meer onderwijs iemand had gehad, des te meer interesse in en verstand van de natuurlijke omgeving en natuurbehoud de persoon had. Vergelijkbare uitkomsten kwamen ook naar voren in het onderzoek van Appiah (2001: 348) naar een gemeenschappelijk bosbeheer project in de westelijke regio van Ghana. In dit onderzoek van Appiah gaf de rurale bevolking aan, dat communicatie en educatie belangrijke factoren waren voor participatie in een project. Hij concludeerde naar aanleiding van zijn onderzoek, dat het opleidingsniveau van invloed zou zijn op de mate waarin iemand zich bezighoudt met natuurbeheer en bescherming, waarbij een gebrek aan onderwijs de kans groter maakt dat men zich niet met bosbeheer bezighoudt. Zelf gaven veel boeren aan, dat zij naast een gebrek aan onderwijs ook een gebrek aan kennis en middelen hadden om over te stappen naar duurzamere methoden en technieken in hun werk. Hoewel het afvalprobleem vaak pas als laatste of zelfs niet werd genoemd, lijkt het erop dat de komst van plastic en de modernisering er voor een groot gedeelte toe heeft geleid, dat de harmonie die er lange tijd is geweest tussen de rurale gemeenschappen en hun natuurlijke omgeving, is verstoord doordat de kennis over de negatieve gevolgen van zowel plastic als chemische middelen beperkt is. Hierdoor wordt de ecologische omgeving aangetast en kan de voedselveiligheid in het geding komen. Meerdere mensen wezen op het feit, dat de natuurlijke omgeving er vroeger veel beter aan toe was. Aan de ene kant zou er gezegd kunnen worden dat men niet meer in harmonie leeft met de natuur, maar tegelijkertijd werd het wel zichtbaar dat veel van de mensen zich zijn gaan aanpassen, bijvoorbeeld door geen kunstmest (meer) te gebruiken, onkruid en bladeren op de grond te laten liggen, zodat er compost ontstaat en door geen bomen meer te kappen of bosbranden te stichten.

In hoofdstuk vijf heb ik gekeken naar de rol van de traditionele leiders, de Assembly man en de overheid op het gebied van beleidsvorming met betrekking tot natuurbehoud. Naar voren kwam, dat de bevolking vond dat er meer gedaan moest worden aan natuurbehoud en dat de overheid, de traditionele leiders of allebei hier verantwoordelijk voor waren. Over het algemeen leken zij het idee te hebben, dat zij zelf niet de middelen en de kennis hebben om veel te veranderen aan de milieusituatie. Zij vinden dat de natuurlijke omgeving beschermd moet worden door middel van regel- en wetgeving. Daarnaast waren de meeste mensen van mening, dat de overheid de boeren financieel en materieel meer zou moeten steunen. Er moeten meer scholen en meer werkgelegenheid komen. In hoofdstuk zes komt de rol van het Drylandsproject voor de rurale bevolking aan bod. In dit hoofdstuk komt naar voren dat de organisatie van het Drylandsproject in een zekere mate wel kijkt naar de opvattingen van de lokale boeren. Dit blijkt uit het feit, dat er steeds meer nadruk is komen te liggen op het geven van stukken grond en vee aan boeren, waar onder de bevolking de meeste behoefte aan was. Daarnaast houdt de organisatie bijeenkomsten en groepsdiscussies en krijgen de boeren de gelegenheid om eens in de zoveel tijd hun ideeën of mening te verkondigen. Hoewel meerdere mensen aangaven, dat deze bijeenkomsten veel minder vaak zijn dan de organisatie beweert, vonden de meeste dat de organisatie vaak genoeg langskwam. Tijdens mijn observaties zag ik dat Ahmed regelmatig in de gemeenschappen aanwezig was, maar hij vooral zelf aan het woord was. In die zin is er vaak sprake van eenrichtingsverkeer in informatie. Het Drylandsproject lijkt wel effect te hebben op de rurale opvattingen. Er was een duidelijk verschil te zien in de mate, waarin men in de Zaazi gemeenschap actief bezig was met het behoud van de natuurlijke omgeving en de mindere mate waarin dit gold voor de inwoners van Pong Tamale. De invloed van het project beperkte zich voornamelijk tot de mannen die actief betrokken waren bij de activiteiten. Zij zijn gestopt met het branden van bos en het onnodig kappen van bomen. Naast de projecten lijkt vooral de informatie, die de organisatie geeft aan de gemeenschappen, de meeste invloed te hebben op de opvattingen van de rurale bevolking over de natuurlijke omgeving.

Literatuurlijst:

Acquah, I.C.

2009 Good Practices in implementing the UNCCD using an integrated approach - UNDP Integrated Drylands Development Programme 23rd September 2009 Hotel Hilton Conference Centre Buenos Aires, Argentina

Appiah, M.

2001 'Co-Partnership in Forest Management: The Gwira-Banso Joint Forest Management Project in Ghana'. *Environment, development and sustainability*, 3, 4, 343-360.

Appiah, M., Luukkanen, O., Blay, D., Damnyag, L., Dwomoh, F. K., & Pappinen, A. 2009 'Dependence on forest resources and tropical deforestation in Ghana'. *Environment, Development and Sustainability*, 11, 3, 471-487.

Bradshaw, Durrant & Durrant, J. O.

2008 'The influence of location on local attitudes toward community conservation on mount kilimanjaro'. *Society and Natural Resources*, 21, 5, 371-386.

Braun, Von, J.

2007 The World food situation: new driving forces and required actions. The International Food Policy Research Institute Washington D.C.

Cromwell, E. e.a.

2001 'Impact assessment using participatory approaches: 'Starter Pack' and sustainable agriculture in Malawi'. *Impact Agricultural Research & Extension Network, Network paper 112*, i-12

DeJong, A.

2006 'Development in a globalizing world: Changing paradigms 1980-2005'. Gebundeld in het boek *Development Matters* van Lindert, P. e.a., GeoMedia Geowetenschappen Universiteit Utrecht.

Dirgha, J., Ghimire, Mohai, P.

2006 'Environmentalism and Contraceptive Use: How people in less developed settings approach environmental issues'. *Population and environment*, 25, 1, 29-61.

- Dove, M.R., Carpenter, C.
 2008 Environmental Anthropology – a historical reader. Blackwell Publishing Malden
- Fernandez Moreno, Y.
 2008 'Why study environmental perceptions? A revision of mexican literature with emphasis on protected natural areas.' *Espiral: Estudios Sobre Estado y Sociedad*, 15, 43, 179-202.
- Groniger, W.J.H.
 2009 Debating Development – A historical analysis of the Sasakawa Global 2000 project in Ghana and indigenous knowledge as an alternative approach to agricultural development. Proefschrift, Faculteit Letteren Universiteit Utrecht
- Hawley, A.H.
 1986 Human ecology. University of Chicago Press London
- Heron, T.
 2008 'Globalization, Neoliberalism and the exercise of Human Agency'. *International journal of politics, culture and society*, 20, 1-4, 85-101.
- Haller, T., Galvin, M., Meroka, P., Alca, J., & Alvarez, A.
 2008 'Who gains from community conservation? intended and unintended costs and benefits of participative approaches in peru and tanzania.' *The Journal of Environment & Development*, 17,2, 118-144.
- Mannigel, E.
 2008 Integrating Parks and People: How Does Participation Work in Protected Area Management? *Society and natural resources*, 21, 6, 498-511
- Moser, C.O.N.
 1998 The asset vulnerability framework: reassessing urban poverty reduction strategies. *World Development*, 26, 1, 1-19.
- OECD
 2001 Concepts and approaches in The DAC Guidelines Poverty Reduction – International Development. OECD Elektronisch document: Verkregen via: <http://www.oecd.org/dataoecd/47/14/2672735.pdf>

- Owubah, C.E.
2001 Forest tenure systems and sustainable forest management: the case of Ghana. *Forest ecology management*, 149, 1-3, 253-264.
- Potter, R,B; Binns, T., Elliott, J.A., Smith, D.
2004 *Geographies of Development* second edition. Pearson Prentice Hall Londen.
- Richards, P.
1985 *Indigenous Agricultural Revolution – Ecology and food production in West Africa*. Hutchinson Londen.
- Tyler Miller, G.
2007 *Living in the environment*. Thomson Brooks/Scole Canada.
- UNDP drylands development Centre
2006 *Working with people to fight poverty in the dry areas of the world –activity report 2002-2006*. Online verkrijgbaar:
<http://www.energyandenvironment.undp.org/undp/indexAction.cfm?module=Library&action=GetFile&DocumentAttachmentID=2323>,
bezocht op 14 januari 2010
- Veihe, A.
2000 'Sustainable Farming Practices: Ghanaian Farmers' Perception of Erosion and Their Use of Conservation Measures.' *Environmental Management*, 24, 4, 393-402.

Bijlagen:

Bijlage 1: Reflectieverslag

Ghana, een land waar ik per toeval op uitgekomen ben. Het is geen land waar ik veel van wist, behalve de ligging en het feit dat Ghana bekend staat als een echt voetballand. Vrij laat las ik pas dat het gebied waar ik heen zou gaan een overwegend Islamitisch gebied was. Daarnaast las ik dat het er gemiddeld veertig graden was en behoorlijk droog en stoffig. Al met al niet de makkelijkste locatie om drie maanden door te brengen en dat was het ook zeker niet. Dit maakte het wel extra interessant omdat de verschillen groot waren; letterlijk een wereld van verschil. Vele clichébeelden zijn bevestigd maar ook ontkracht.

In eerste instantie verliep mijn onderzoek heel vlot. Ik had een snelle start doordat de contacten met de organisatie al in Nederland waren gelegd. Meteen in de eerste week kon ik al langskomen op het kantoor van de EPA waar ik werd voorgesteld aan het regionale hoofd de heer Rahman. Hij wees een van zijn werknemers, de heer Ahmed, aan om mij naar de gemeenschappen te brengen en wegwijs te maken. Daarnaast zou Ahmed ook mijn tolk zijn. Dit leek in eerste instantie ideaal en ik kon al in de eerste week geïntroduceerd worden in een van de twee rurale gemeenschappen. Uiteindelijk bleek dat Ahmed de project coördinator was. Ik was bang dat hij mijn onderzoek te veel zou beïnvloeden door zijn positie. Het probleem was dat ik hem heel erg zou beledigen wanneer ik iemand anders zou zoeken en hij was wel een belangrijk persoon. Hij kende iedereen in de gemeenschap en werkte natuurlijk ook nog voor het Drylandsproject project. Uiteindelijk is het nog redelijk goed gekomen doordat ik in de Zaazi gemeenschap Isifu vond die Engels sprak en veel voor mij heeft vertaald. In de Zieng gemeenschap moest ik wel op Ahmed vertrouwen. Voor de zekerheid heb ik in de laatste week van mijn onderzoek nog een herhalingsgesprek gevoerd met de betrokken boer in Zieng, met een andere tolk, tevens een vriend van mij, ter controle. Naast het feit dat hij mijn gegevens kon beïnvloeden merkte ik al snel dat ik heel erg afhankelijk was van Ahmed om in de gemeenschap te kunnen komen. Het leek niet mogelijk om met het openbaar vervoer in de gemeenschap te komen. Doordat ik elke keer weer afhankelijk was van zijn schema besloot ik op zoek te gaan naar een derde gemeenschap, namelijk de Pong Tamale gemeenschap, waar ik wel met een taxi kon komen en meerdere mensen Engels spraken, zodat ik daar alleen naartoe kon.

De taal vormde uiteindelijk de grootste barrière. Zelfs als mensen Engels

spraken kwam het vaak voor dat ik hen niet goed verstond en zij mij niet. Daarnaast ging het vaak om mensen met geen enkele scholing die weinig vragen begrepen. Hierdoor heb ik heel vaak mijn vragen moeten aanpassen. Met het uitwerken van gegevens merkte ik dat veel vragen heel kort zijn beantwoord en met onduidelijke antwoorden. De interviews met mensen van de organisatie gingen een stuk beter en leverden in feite interessantere en diepgaandere antwoorden op. Ik had het mijzelf communicatief gezien een stuk makkelijker kunnen maken door een onderzoek te doen in een organisatie of onder mensen die een opleiding hebben gehad. Maar het voelde wel meer als een echte veldwerk ervaring om de rurale gemeenschappen in te gaan.

Wat mij heel erg geholpen heeft in mijn onderzoek, is het bijhouden van een logboek. Elke dag hield ik bij wat ik had gezien, gedaan en welke gedachten er bij me opkwamen. Hierdoor ontstonden er ook nieuwe ideeën en had ik altijd een heel goed overzicht van wat ik welke dag had gedaan en wat er allemaal was gebeurd op die dag. Daarnaast heeft het mij heel veel steun gegeven dat ik met drie meisjes in huis zat waarvan ik er een al goed kende. De sfeer was ontzettend leuk in huis en wij konden ons lief en leed met elkaar delen en samen klagen en lachen. Hierdoor maakte het de beproevingen wat lichter. We hebben ook veel aan elkaar gehad op het gebied van onderzoek, door advies te geven en te vragen, en onderling te overleggen. Het nadeel was dat het altijd erg gezellig was en ik mij daarom soms moeilijker kon concentreren op mijn onderzoek.

Waar ik veel moeite mee had was het altijd aanwezige verschil in huidskleur. Ik werd er continu mee geconfronteerd dat ik een 'rijke blanke' was. Er werd mij non stop gevraagd om vliegtickets te kopen, aanmeldingen voor Universitaire masters te regelen, rekeningen te betalen en visa te regelen. Om nog maar te zwijgen over de miljoenen huwelijksaanzoeken. Hoewel ik niet kan ontkennen dat ik zo mijn vooroordelen had voor ik kwam en ook toen ik daar eenmaal was, vond ik het heel vervelend dat er zulke ontzettende cliché beelden over ons 'Westerse blanken' bestonden en dat je die niet uit hun hoofd kon krijgen. Zij zagen mij als een miljonair die alles kon kopen wat ze maar wilde en daar totaal geen enkele moeite voor hoefde te doen. Dit heeft meerdere keren ook in de weg gestaan bij interviews waarbij de boeren alleen maar om financiële en materiële steun vroegen. Dit was soms erg lastig en een aantal keren heb ik zelfs het interview moeten afbreken omdat ik op geen enkele vraag meer antwoord kreeg.

Hoewel ik als Antropoloog probeer te relativiseren schuilt er in mij ook een kleine feminist, die erg veel moeite had met het 'mannen cultuurtje' dat er heerste in de

gemeenschappen. Het viel mij op dat ik de vrouwen veel vaker aan het werk zag en dat zij vaak het zwaarste werk moesten doen. In veel gevallen waren de vrouwen aan het werk in de hitte terwijl de mannen in de schaduw op een bankje zaten. Daarnaast kreeg ik als vrouw veel minder respect dan bijvoorbeeld blanke mannen die daar waren. Ik had moeite met de manier waarop mannen soms met mij omgingen en tegen mij spraken. Gelukkig waren er ook genoeg uitzonderingen en had ik heel leuk contact met de mannen in Zaazi en met Momolu uit Zieng.

Een ander probleem was meer van ethische aard. Namelijk het stellen van vragen over natuurbehoud aan mensen die zelf heel arm zijn en bezig zijn met overleven. Hoe goed ik mijn rol als student en onderzoeker ook probeerde uit te leggen, er blijven valse verwachtingen en hoop bestaan onder de mensen. Al mijn vragen leken ineens stompzinnig en irrelevant gezien de situatie waarin ze verkeerden. Toch heb ik mijzelf geprobeerd voor te houden dat het uiteindelijk op de lange termijn ook voor hun positieve gevolgen kan hebben, zoals ook uit mijn onderzoek naar voren komt. Wanneer ik wat langer met iemand sprak of meerdere keren een afspraak had met dezelfde persoon nam ik vaak iets van een kleinigheidje mee. Maar vaak voelde ik me wel schuldig dat ik hen zoveel vragen stelde uit eigen belang, namelijk om mijn onderzoek te kunnen doen.

Het zou niet oprecht zijn om te zeggen dat ik het heel erg naar mijn zin heb gehad in Ghana. Dit is zeker niet het geval en ik zou er niet snel naar teruggaan. Tegen de warmte was ik totaal niet bestemd, ik werd lusteloos, was altijd bezweet en verbrand en mijn hele huid zat onder de uitslag. De eerste vier weken ben ik redelijk ziek geweest en ook in mijn laatste week ben ik flink ziek geweest. Het onderzoek zelf vond ik wel heel leuk om te doen. Ondanks de tegenslagen heb ik geprobeerd om ervan te genieten. Ik merkte dat het interviewen gedurende het onderzoek steeds beter ging. In het begin liep ik ontzettend te stuntelen maar daarna ging de kwaliteit er op vooruit. Ik vond het leuk om met mensen te praten en ze vragen te stellen, om rond te lopen zonder specifieke bestemming of een ingekaderd doel. Het observeren voelde soms wel wat vreemd maar ging na verloop van tijd steeds makkelijker.

Als ik achteraf terug kijk op mijn periode in Ghana denk ik dat ik me beter had moeten voorbereiden. Ik had meer moeten weten over het land en de regio. Daarnaast moet ik een volgende keer beter uitkijken dat ik niet te veel afhankelijk wordt van iemand. Dit was mijn allereerste onderzoek. Ik heb een boel blunders en fouten gemaakt en ik heb er zeker van geleerd. Al met al ben ik

redelijk tevreden over mijn onderzoek als ik me bedenkt dat het de aller eerste keer was.

Veldwerkfoto: aan het werk bij de bomen kwekerij in Zaazi

Bijlage 2: Summary

In this thesis I am describing my research in a rural area in the Northern part of Ghana where I looked at the understandings of the local people about environmental protection and environmental protection projects.

I did my research in the Savelugu district in the Northern region of Ghana, where I went to three rural communities. In two of these communities the Drylandsproject is active. The communities are called Zaazi, Zieng en Pong Tamale. These are rural communities in which most of the inhabitants are farmers. The Drylandsproject is a project led by the Environmental Protection Agency (EPA) in Ghana. The project can be called a developmental environmental project which is focused on the development of the rural communities and the sustainability and protection of environmental resources. They try to achieve this by supporting the farmers and provide them with an alternative livelihood to make them less dependent on the scarce natural resources without dramatic changes in their lifestyle. In the Zaazi community they implemented a tree

nursery and in Zieng a guinea fowl rearing activity. For both activities a farmer was selected by the community to participate. According to the local communities, the farmers active in the project, were doing well since their income had increased.

In all three communities people were concerned about the environmental problems in their district. They were most concerned about the tree cutting, bush burning and the loss of soil fertility. Some of them also saw the garbage, which was containing mostly plastics, as a problem. This is mainly because they are so dependent on these natural resources for their daily livelihood. They are farmers and they have no other jobs and so no other income opportunities. They are totally dependent on their environmental surroundings. Especially in the dry season when there is hardly any farming work, farmers are dependent upon the environment. Still people were using techniques and methods which are not good for the environment, because they were giving more yield in the short term. An example is the use of chemical fertilizer. Most people knew that the organic fertilizer would be better for the ground but they needed the higher yields at the moment. On the other hand there were also a lot of farmers who used the organic fertilizer considering the ground fertility. Other reasons for using the chemical or organic fertilizer were: the price, access and an understanding of the effects.

Besides the using of chemical fertilizer there are farmers who are cutting trees and who burn bushes. The reason for cutting the trees is the high use of wood for products, fuel, roofing their houses and for selling. The selling of the wood gives the farmers an alternative income besides their farming work. The bush burning happens to make it easier to hunt the small animals living in the bush and to clear new agricultural land. Many people said that something should be done about this because they are losing more and more trees while they really need the wood. They told me that the trees are good for food, wood, protection against the sun, rain and wind and some of them, even told me that there are trees that can protect or inhabit spirits. Most of them admitted that they themselves sometimes used to cut trees because they needed the wood or the income they got from it. When they would get alternatives to raise their income they would not do this anymore. It is the government or the traditional leaders or a combination of both who should do something about the situation of the farmers. The people from the communities want financial and material support and more schools for education. When they can read and write it is easier to get another job besides the farming. The government or the traditional leaders should also help in protecting the environment. The best way to do this according to the rural

community is by implementing rules and regulation since people otherwise will not listen.

They also saw the importance of the Drylandsproject which was giving roaming lands and cattle to some farmers and which came up with the tree nursery and the guinea fowl rearing activity. Besides the activities, people thought it was also very important that the Drylandsproject and other organizations give information about environmental problems, environmental protection and on their farming work. They all agreed that it was good that the Drylandsproject was there and that they would like to participate in it.

The Drylands organization is organizing meetings with the community and face to face conversations. Once in a while someone from the organization comes to the communities to look at the activities and how the farmer is doing. According to the information I got from the communities, the organization came less often as they claimed. The people from the communities still thought that they get enough attention from the organization and that they are doing good work. They would like the Project to expand and involve more farmers and more roaming lands and cattle activities. The fact that the organization adopted the roaming lands and cattle in their plans, after the local people asked for it, shows that they do indeed listen to what the local people have to say. The project clearly has effects on the perceptions of the local people. There is a big difference between Pong Tamale and Zaazi in the attention that is given to environmental problems. People in Zaazi seemed to be much more environmental conscious than the people in Pong Tamale and they seem to be more active in Zaazi in protecting the environment. There hasn't been a bushfire in Zaazi for more than eight years. In Pong Tamale the farmers mostly started talking about financial matters and their financial problems, something which happened much more often than it did in Zaazi. Besides the differences between communities there had also been a big change in the behavior of the selected farmers participating in the activities. The guinea fowl rearing farmer used to cut trees and burn the bush before he got active in the Drylandsproject. Now he even tells people in his community about the negative effects of these actions. Apart from some farmers who were planting trees or taking measures to keep the soil fertile, the people in the communities did not do much to protect the environment. They argued that they were lacking the knowledge and materials to do so. That is why it is so important to help these communities with their development and make them more conscious about the long term effects of different actions that will degrade the environment.

